

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

**Rozvod manželství z pohledu majetkových
vztahů – komparace českého a rakouského
právního řádu**

Diplomová práce

Silvie Loskotová

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Josef Salač, Ph.D.

Praha, duben 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Podpis

V Praze 15.4.2009

Silvie Loskotová

Obsah:

Úvod	1
I. Česká právní úprava	3
2. Pojem rozvodu manželství v ČR	3
2.1. Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu	3
2.2. Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu dle § 24a ZoR	4
2.3. Rozvod ztížený dle § 24b ZoR	5
2.4. Právní následky rozvodu manželství	5
3. Majetkové vztahy manželů v ČR	7
3.1. Pojem, předmět a rozsah SJM	7
3.2. Výlučný majetek manželů	12
3.3. Vznik SJM	13
3.4. Obsah SJM	14
3.5. Zánik SJM a hospodaření s ním do jeho vypořádání	15
4. Vypořádání SJM	17
4.1. Pojem vypořádání	17
4.2. Pravidla vypořádání	18
4.3. Způsoby vypořádání SJM	22
4.3.1. Vypořádání dohodou	22
4.3.2. Vypořádání soudním rozhodnutím	26
4.3.3. Uplatnění zákonné domněnky	27
4.4. Předmět vypořádání	30
5. Další následky rozvodu manželství	34
5.1. Vypořádání společného bydlení	34
5.2. Vzájemná vyživovací povinnost rozvedených manželů	35
II. Rakouská právní úprava	36
6. Pojem rozvodu manželství v rakouské úpravě	36
6.1. Rozvod po vzájemné shodě	37
6.2. Rozvod z důvodu zrušení společné domácnosti	38
6.3. Sporný rozvod	38
6.3.1. Rozvod zaviněný jedním z manželů dle § 49 EheG	39
6.3.2. Rozvod z jiných důvodů dle § 50 a n. EheG	40
6.4. Právní následky rozvodu manželství	41
7. Manželské majetkové právo (Ehegüterrecht)	42
7.1. Zákonné uspořádání majetkových vztahů manželů	42
7.2. Manželské smlouvy (Ehepakte)	43
7.2.1. Věno (Heiratsgut)	44
7.2.2. Majetkové společenství (Gütergemeinschaft)	44
8. Vypořádání majetkových nároků mezi manžely	48
8.1. Rozdělení majetku dle §§ 81 a n. EheG a nárok na finanční náhradu dle § 98 ABGB	48
8.1.1. Předmět vypořádání	49
8.1.2. Závazky podléhající vypořádání	50
8.1.3. Majetek, který nepodléhá vypořádání	50
8.1.4. Zásady vypořádání	53
8.1.5. Zabránění znevýhodnění jednoho z manželů dle § 91 EheG	55
8.1.6. Ručení za úvěry	56
8.1.7. Finanční náhrada spolupůsobení na výdělku druhého manžela	56

8.2.	Vypořádání majetku podle manželských smluv	57
8.3.	Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely	58
III.	Srovnání české a rakouské právní úpravy	59
	Závěr	62
	Seznam zkratk	64
	Seznam použité literatury	65

Úvod:

Rozvod manželství je v ČR stále aktuální téma. Počet rozvodů v posledních letech stoupá¹ a s ním i otázka řešení majetkových vztahů mezi manžely. Vypořádání majetku manželů není často jednoduchá záležitost, obzvláště pokud se manželé nedohodnou a rozdělení jejich majetku a závazků musí řešit soud. V mé práci se budu zabývat v první řadě právě otázkou vypořádání majetkových vztahů manželů při rozvodu a obvyklými problémy, které se mohou v této situaci vyskytnout. Jelikož otázka vypořádání vzájemných majetkových vztahů manželů vychází ze samotného uspořádání těchto vztahů během manželství, nemohu opomenout ani úpravu majetkových poměrů mezi manžely za trvání manželství. Se zřetelem na název mé práce a komparaci s rakouskou právní úpravou považuji za nutné v ní alespoň nastínit úpravu samotného rozvodu manželství, který je jednou z hlavních příčin vypořádání majetkových vztahů mezi manžely.

Mou práci zaměřím na srovnání s regulací manželského práva majetkového podle rakouského právního řádu. České občanské právo totiž z historického hlediska s rakouským občanským právem úzce souvisí. Rakouský všeobecný občanský zákoník (dále „ABGB“) byl na našem území platným kodexem až do roku 1918, poté došlo k jeho recepci zákonem č. 11/1918 Sb. Současně byly zahájeny práce na vytvoření československého občanského zákoníku, který se ovšem v rakouském ABGB inspiroval. V důsledku politických změn konce 30. let 20. st. již k jeho vstoupení v platnost nedošlo, a tak rakouský ABGB platil na území dnešní ČR až do roku 1950, tedy téměř 140 let. V následujících letech došlo k odklonu od koncepce rakouského ABGB a současný občanský zákoník z roku 1964 byl již koncipován pod vlivem tehdejších politické situace. V současné době připravovaná rekonstrukce občanského zákoníku z roku 1964 však opět hledá inspiraci v rakouském ABGB z roku 1811, samozřejmě přizpůsobeném aktuálním společenským potřebám. Právě toto ovlivňování českého občanského práva rakouským mne přivedlo k myšlence komparace.

Ve své práci se tedy pokusím srovnat manželské právo majetkové v obou právních řádech a důsledky rozvodu manželství z pohledu těchto majetkových poměrů. V první části se zaměřím na českou úpravu, ve druhé části na rakouskou a následně

¹ Zdroj: www.czso.cz

srovnám jejich nejpodstatnější rozdíly. Jelikož rakouská právní úprava není (a také nemůže být) obecně známá mnohdy ani právně vzdělané veřejnosti, nastíním v části pojednávající o rakouské právní úpravě nejen manželské právo majetkové, ale i problematiku rozvodu manželství v poněkud širším pohledu.

I. Česká právní úprava

1. Pojem rozvodu manželství v ČR

Ačkoliv se ve své práci budu věnovat převážně oblasti majetkových vztahů mezi manžely a především otázce vypořádání těchto majetkových vztahů, považuji za nutné, obzvláště vzhledem ke komparaci s rakouskou právní úpravou, alespoň načrtnout právní úpravu institutu rozvodu manželství.

Rozvod manželství je upraven v zákoně o rodině, který byl podstatně novelizován zákonem č. 91/1998 Sb. Tato novela se významně dotkla i institutu rozvodu a „lze ji chápat jako pokus přiblížit se evropskému standardu rozvodového zákonodárství“².

Základní pojetí právní úpravy rozvodu manželství v České republice reprezentuje v současné době jediný rozvodový důvod, a to podle § 24 odst. 1 ZoR tzv. kvalifikovaný rozvrat manželského společenství. Kvalifikovaný rozvrat znamená, že manželství je hluboce a trvale rozvráceno, a proto nelze očekávat obnovení manželského soužití. Jedná se o objektivní důvod, který je zřetelný a prokazatelný, zasahující jak do osobních – psychických a sexuálních, tak do materiálních vztahů manželů. Musí jej posoudit soud, na který se manžel nebo manželé obrátí. Nejde tedy o hodnocení ze strany manžela(ů).

Soud může za předpokladu kvalifikovaného rozvratu manželství rozvést. Nemůže tak ovšem učinit v případě, že manželé mají nezletilé dítě a rozvod by byl v rozporu se zájmem tohoto dítěte³.

Od novely ZoR přijaté v roce 1998 mluvíme v české právní úpravě o základní podobě rozvodu a jejích dvou variantách:

1.1. Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu

Základní podoba rozvodu je vyjádřena v již zmíněném § 24 ZoR, dle kterého soud rozhoduje o rozvodu manželství na návrh některého z manželů. Ten manžel, který požaduje rozvod manželství, musí prokázat existenci rozvratu a při tom uvést a prokázat

² Citováno Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha: C.H.Beck, 1999, s. 62.

³ Zvláštním důvodem zájmu nezletilých dětí bude zejména jejich fyzický či psychický zdravotní stav.

jeho příčiny. Při této formě rozvodu manželství soud provádí dokazování, během něhož si utváří představu o hloubce a délce rozvratu manželství, jakož i o jeho příčinách. Pokud shledá kvalifikovaný rozvrat a zároveň nezjistí překážku rozvodu v podobě zvláštního zájmu nezletilého dítěte na zachování manželství jeho rodičů, může takovému návrhu na rozvod manželství vyhovět. Od novely ZoR provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. už zákon soudu přímo neukládá, aby zjišťoval příčiny rozvratu manželství a uváděl je v odůvodnění, nyní prohlašuje, že soud je povinen vzít příčiny rozvratu manželství v úvahu.

1.2. Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu dle § 24a ZoR

Od roku 1998 přichází za předpokladů stanovených v § 24a ZoR v úvahu rovněž zjednodušená varianta rozvodu manželství, která umožňuje zánik manželského společenství bez složitého a pro účastníky často psychicky náročného dokazování existence kvalifikovaného rozvratu manželství a jeho příčin. Jejím cílem je zjednodušit procesní postup a vést rozvádějící se manžele k tomu, aby si předem dohodli relevantní majetkové záležitosti tak, aby jejich řešení následně nezatěžovalo soud. Je ovšem nutné, aby oba manželé shodně tvrdili tento kvalifikovaný rozvrat. Další podmínkou této varianty je, že ke dni zahájení rozvodového řízení manželství trvá alespoň jeden rok, manželé spolu minimálně 6 měsíců nežijí a k návrhu na rozvod manželství se druhý manžel připojí. Manželé musí taktéž předložit soudu smlouvy stanovené v § 24a ZoR. Jedná se o:

- smlouvu o vypořádání vzájemných majetkových vztahů manželů⁴,
- smlouvu obsahující vypořádání práv a povinností společného bydlení,
- případně lze dohodnout též plnění výživného pro dobu po rozvodu.

Pro všechny tyto smlouvy zákon požaduje písemnou formu s tím, že podpisy musí být úředně ověřeny. Jelikož jde o autonomní projevy vůle, soud je musí v řízení o rozvodu manželství respektovat a do jejich obsahu nesmí nijak zasahovat.

„Manželé, kteří mají společné nezletilé dítě, jsou dále povinni předložit soudu, který rozhoduje o rozvodu, i rozhodnutí soudu péče o nezletilé, schvalující dohodu manželů-rodičů o úpravě poměrů společných dětí pro dobu po rozvodu“⁵.

⁴ V první řadě jde o vypořádání majetku a závazků, které tvoří předmět společného jmění manželů, tato smlouva je však zpravidla chápána jako širší než dohoda o vypořádání SJM podle §§ 149a a 150 OZ, jelikož se v ní lze dohodnout o všech majetkových otázkách.

Právních účinků nabývají všechny výše uvedené smlouvy až dnem právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství. Nedojde-li nakonec k rozvodu, stanou se tyto smlouvy právně irelevantními.

I v případě této varianty rozvodu platí, že soud může návrh na rozvod manželství zamítnout pro překážku danou zvláštním zájmem nezletilých dětí na zachování manželství.

1.3. Rozvod ztížený dle § 24b ZoR

V úvahu přichází rovněž situace, kdy žalovaný manžel nebude s návrhem na rozvod souhlasit. Takový nesouhlas vytváří další možnost zamítnutí návrhu na rozvod manželství⁶ a bude k takovému zamítnutí směřovat tehdy, jestliže žalovaný manžel (tedy ten, který si přeje, aby manželství trvalo i nadále) úspěšně prokáže, že:

- se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel, a zároveň
- že by mu rozvodem byla způsobena zvlášť závažná újma,

přičemž soud zjišťuje existenci objektivních mimořádných okolností, které svědčí ve prospěch zachování manželství.

Jelikož však moderní právní řády neznají nezrušitelnost manželství, je možné takové manželství i přes nesouhlas jednoho z manželů rozvést, a to podle § 24b odst. 2 ZoR uplynutím tří let odděleného soužití, bude-li prokázán kvalifikovaný rozvrat a nebude-li rozvodu bránit překážka zvláštního zájmu nezletilého dítěte. Po třech letech se výše zmíněné námitky druhého manžela stanou irelevantními.

1.4. Právní následky rozvodu manželství

Rozvod manželství vyvolává právní následky především v oblasti osobních, popř. osobně-majetkových práv manželů, dále v oblasti společných majetkových práv, eventuálně i v dalších právních oblastech.

⁵ Manželství totiž nemůže být rozvedeno dříve, než nabude právní moci rozhodnutí soudu péče o nezletilé ohledně úpravy poměrů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu. Citováno Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 64

⁶ Vedle situace, kdy nebude prokázán kvalifikovaný rozvrat nebo bude zjištěna překážka rozvodu v podobě zvláštního zájmu nezletilého dítěte na zachování manželství.

Rozvodem tedy nastává změna osobního statutu obou manželů, zanikají všechna osobní práva a povinnosti, které jim právě jako manželům dle ustanovení ZoR příslušely. Určitá práva jim naopak vznikají. Rozvedenému manželovi, který přijal příjmení druhého manžela jako společné, vzniká právo na změnu dosavadního příjmení. Tuto změnu musí oznámit matričnímu úřadu do 30 dnů od právní moci rozhodnutí soudu o rozvodu, jinak toto právo zaniká.

Významným následkem rozvodu v osobně-majetkových vztazích je změna vyživovací povinnosti. Vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely zaniká, za splnění předpokladů stanovených § 92 ZoR ovšem vzniká vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely. Zanikají rovněž práva a povinnosti majetkového charakteru, které manželé měli vůči sobě navzájem.

Nejdůležitějším následkem rozvodu manželství v oblasti majetkových práv manželů je zánik jejich společného jmění a potřeba vypořádání masy majetku, která do společného jmění náležela⁷. Společné nájemní právo k bytu rozvodem manželství nezaniká, avšak může dojít k jeho proměnám⁸. Co se týče dědického práva, ztrácejí rozvedení manželé navzájem postavení dědice ze zákona⁹.

⁷ O tom podrobně v následujících kapitolách.

⁸ U společného nájmu bytu při rozvodu manželství je třeba rozlišovat, zda se jedná o byt družstevní nebo nedružstevní. U nedružstevního bytu se řeší nájem bytu pro dobu po rozvodu v první řadě dohodou. Nedohodnou-li se manželé, může se kterýkoli z manželů obrátit na soud, aby ten zrušil společný nájem a určil, který manžel bude byt nadále jako nájemce užívat. Přitom přihlédne zejména k zájmům nezletilých dětí a ke stanovisku pronajímatele. Jedná-li se o byt družstevní a jeden z rozvedených manželů nabyl právo na uzavření nájemní smlouvy ještě před uzavřením manželství, rozvodem společný nájem zanikne. Byt je nadále oprávněn užívat ten manžel, jenž tohoto práva nabyl před sňatkem. Nabyli-li manželé tohoto práva již společně za trvání manželství a nedohodnou-li se, rozhodne opět soud na návrh jednoho z nich o zrušení společného nájmu a o tom, který z rozvedených manželů bude nadále jako člen družstva nájemcem bytu. Tímto zaniká i společné členství rozvedených manželů v družstvu.

⁹ Naš právní řád nepřipouští smluvní uspořádání dědění pro případ rozvodu manželství, rozvedený manžel by mohl po svém bývalém manželovi dědit pouze jako dědic testamentární.

2. Majetkové vztahy manželů v ČR

Základem manželského majetkového práva je v ČR od novely OZ provedené zákonem č. 91/1998 Sb. společné jmění manželů¹⁰. SJM je jednou z možných forem majetkového společenství mezi manžely, jehož protipólem je režim odděleného majetku manželů. Zákonné uspořádání odděleného majetku za trvání manželství existuje v rakouské právní úpravě (tzv. Gütertrennung), jejíž ABGB byl platným kodexem občanského práva po dlouhou dobu i na našem území¹¹.

Cílem institutu společného jmění manželů je podřízení majetkových vztahů mezi manžely jejich společným zájmům, resp. zájmům jejich rodiny. „Vyjadřuje právní jednotu a nedělitelnost manželů, kteří společně užívají věci pro potřebu svou a své rodiny, aniž by byl vyjádřen podíl na společném majetku. Manželům patří toto právo společně a nerozdílně.“¹²

2.1. Pojem, předmět a rozsah SJM

Uspořádání majetkových vztahů v našem právním řádu je třeba zásadně chápat jako majetkové společenství co do svého rozsahu omezené, nikoli jako univerzální společenství majetku manželů, jelikož vedle společného jmění existuje rovněž výlučný majetek každého z manželů. Je nutné určit hranici mezi majetkem, který je do majetkového společenství zahrnut, a mezi tím, jenž do SJM spadat nebude proto, že již bude součástí výlučného (odděleného) majetku některého z manželů. Zákonem vyloučený majetek tedy zůstává výhradním vlastnictvím jen jednoho z manželů, přestože byl získán během manželství. Stejně tak ne všechny závazky, které vznikly za trvání manželství, jsou součástí SJM.

¹⁰ Do srpna 1998 existoval institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů, který se od dnešního SJM odlišoval především tím, že předmětem bezpodílového spoluvlastnictví byly pouze věci. Předmětem SJM se však kromě věcí staly také majetková práva a závazky. Bezpodílové spoluvlastnictví bylo chápáno jako další druh spoluvlastnictví (vedle podílového), kdežto SJM takhle chápáno již není. Pro oba instituty platí zásady rovnoprávnosti manželů, společné a stejné účasti na nabývání práv.

¹¹ V době platnosti ABGB se uplatňoval na našem území systém odděleného majetku manželů. Změnu přinesl až zákon o právu rodinném č. 265/1949, který zavedl institut zákonného majetkového společenství manželů. Dnešní společné jmění manželů je jedinou možnou právní formou uspořádání vzájemných majetkových vztahů mezi manžely. Jeho vyloučení a nahrazení režimem odděleného uspořádání majetkových vztahů zákon nepřipouští.

¹² Citováno Knappová, M., Švestka, J., Dvořák J. a kolektiv. Občanské právo hmotné I. 4., aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 381

V manželství totiž platí pluralita vlastnických vztahů, a proto ne vždy budou osobní majetkové zájmy jednoho manžela totožné se společnými zájmy obou manželů. Můžeme pak mluvit o existenci tří různých majetkových podstat, a sice o mase společného majetku, výlučného majetku manželky a výlučného majetku manžela. Mezi těmito majetky dochází každodenně k nejrůznějším přesunům, které tak ovlivňují rozsah každého z těchto majetků. V bezproblémovém manželství takové pohyby majetku nečiní potíže, ty nastávají zpravidla při zániku manželství.

Stanovení rozsahu SJM je významné zejména z důvodu přehlednosti a ochrany věřitelů manžela (manželů). Pro věřitele je bezpochyby podstatné, zda se v konkrétním případě jedná o majetek manželům společný, anebo je již součástí výlučného majetku jednoho z nich. Jelikož vlastnické vztahy manželů nejsou z pohledu třetích osob zcela jednoznačné a přehledné, stanoví OZ, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství se považují za společné, není-li prokázán opak¹³.

SJM vzniká teoreticky již okamžikem uzavření manželství, prakticky je však v tomto momentu ještě prázdné, protože žádný z manželů ani oba společně zatím nic nenabyli. Reálně tedy SJM vzniká až tehdy, kdy po uzavření manželství vznikne manželovi (manželům) první majetkové právo nebo povinnost, pokud ovšem OZ toto právo, resp. povinnost ze SJM nevylučuje nebo pokud je nevyloučili sami manželé. Pro nabývání majetku do SJM tedy v zásadě platí, že majetek nabytý jedním či oběma manžely za trvání manželství vchází do SJM, s výjimkami stanovenými v zákoně¹⁴. Ohledně bezúplatného nabytí majetku naopak platí, že tento do SJM zásadně nespadá.

Podle platné právní úpravy, tedy po novele provedené zákonem č. 91/1998 Sb., tvoří předmět SJM:

- 1) Majetek nabytý některým z manželů nebo nabytý oběma společně, a to za trvání manželství.

§ 143 odst. 1 OZ ovšem z tohoto majetkového společenství vylučuje:

- a) majetek získaný dědictvím nebo darem – tato výjimka se vztahuje na dědictví ze zákona i ze závěti¹⁵, ani z vůle dárce nemůže věc připadnout do SJM¹⁶. Darování

¹³ Vyvratitelná právní domněnka obsažená v § 144 OZ

¹⁴ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. 2., rozšířené vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 61.

¹⁵ Zůstavitel tedy nemůže v závěti platně stanovit, že dědictví přijde do SJM

¹⁶ Vůle dárce se bere v potaz pouze při zjištění, zda chtěl obdarovat jen jednoho nebo oba manžele. Musí se však jednat o výslovný projev vůle.

mezi manžely je možné pouze v případě, že předmět daru pochází ze zdrojů, které nejsou společné¹⁷.,

- b) majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela,
- c) věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů¹⁸ - jde-li ovšem o šperky, kožichy a další takové věci značné hodnoty, kde se může jednat spíše o uložení peněz než o osobní potřebu, je možná dohoda dle § 143a,
- d) věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka - ani zde vůle manželů nemůže převážit nad výslovným ustanovením § 143 odst. 1 OZ.

Jelikož od novely č. 91/1998 spadají do SJM i věci sloužící k výkonu povolání, je třeba mezi součástí SJM zahrnout i věci sloužící k podnikání (včetně podniku a obchodního podílu). Výjimku stanoví § 143 odst. 2 OZ, podle které, stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu či práv účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, nejedná-li se ovšem členská práva k bytovému družstvu.

2) Závazky vzniklé některému nebo společně oběma manželům, a to za trvání manželství.

§ 143 odst. 1 OZ stanoví výjimku ze SJM i pro určité závazky, a sice:

- a) závazky týkající se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich¹⁹, a
- b) závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého²⁰.

¹⁷ Kdyby byl předmět daru získán za pomoci byt' jen mizivé částky ze společných prostředků, bylo by darování neplatné. Dle odborné literatury by se jednalo o simulovaný právní úkon a disimulací by šlo dojít k závěru, že jde o právní úkon týkající se hospodaření se společným majetkem; k tomu Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde, a. s., 2000, s. 81.

¹⁸ Od 1.8.1998 se staly součástí SJM také věci, které podle své povahy sloužily jen jednomu manželu k výkonu jeho povolání a které do té doby byly výhradním vlastnictvím každého z manželů. Postoj zákonodárce ovšem vyvolává v tomto případě pochybnosti, jelikož věci sloužící k výkonu povolání patří tradičně do výlučného majetku manžela. Už z toho důvodu, aby manžel nezůstal při zániku manželství zbaven svých pracovních pomůcek, nebyl tento postup zákonodárce dle mého názoru krok zcela správným směrem.

¹⁹ Typicky se bude jednat o závazek jednoho manžela, který uzavřel smlouvu o dílo ohledně nemovitosti nacházející se v jeho výlučném vlastnictví.

²⁰ Typicky půjde o závazky ze smluv o půjčce nebo ručitelské závazky; odborná literatura není jednotná v otázce, co považovat za kritérium této majetkové přiměřenosti. Část odborníků se přiklání k závěru, že se jedná o poměry přiměřené společenské vrstvě, ke které konkrétní manželé patří, část naopak považuje za to správné kritérium majetkové poměry konkrétního manželství.; k tomu také Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. 2., rozšířené vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 92.

Od účinnosti zákona č. 91/1998 se předmětem SJM tedy staly i pohledávky a závazky, přičemž platí vyvratitelná právní domněnka, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů, pokud není prokázán opak.

Podle § 145 odst. 3 platí, že manželé jsou ze společného závazku nebo ze závazku jednoho manžela se souhlasem druhého zavázáni solidárně, a to bez zřetele k rozsahu převzatého závazku. Za splnění závazku tedy manželé odpovídají společně veškerým majetkem, který mají v SJM, i každý z nich majetkem ve výlučném vlastnictví.

Naopak za závazky, o kterých platí, že jsou ze společného jmění vyloučeny, pak zavázaný manžel odpovídá v první řadě sám svým vlastním majetkem, vedle toho však i společným jměním.

K otázce splnění závazku náležejícího do SJM, který sjednal jen jeden z manželů byl Nejvyšším soudem vydán rozsudek²¹ zásadní povahy, který řeší odpovědnost druhého manžela za takový závazek. V tomto rozsudku Nejvyšší soud nově vyjádřil právní názor, že ustanovení § 145 odst. 3 OZ nezakládá v případě, že šlo o závazek náležející do SJM sjednaný jen jedním z manželů, společný závazek obou manželů v tom smyslu, že by jej mohl věřitel úspěšně uplatnit v nalézacím řízení vůči kterémukoli z nich. Dle tohoto do jisté míry kontroverzního rozhodnutí by tedy žaloba věřitele na splnění závazku náležejícího do SJM, sjednaného jen jedním z manželů, nebyla vůči druhému manželu úspěšná. Toto rozhodnutí však bylo zejména pro rozpor s ustanovením § 145 odst. 3 OZ podrobena kritice ze strany odborné veřejnosti²².

§ 143 OZ je ve své podstatě ustanovením kogentním, jehož dosah ovšem může být proměněn v rámci aplikace ustanovení § 143a OZ. Toto ustanovení jako výraz

²¹ Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia NS ČR ze dne 12.9.2007, sp. zn. 31 Odo 677/2005; z argumentace: „Z úpravy obsažené v ustanovení § 43 a n. OZ jako základní zásada promítající se do závazku ze smluv plyne zásada pacta sunt servanda, jež se logicky může naplno prosadit jen mezi účastníky těchto smluv...dovedeno ad absurdum by druhý manžel byl v režimu § 145 odst. 3 OZ vázán povinnostmi plynoucími ze smlouvy, jejíž obsah nezná, a stíhán sankcemi, o kterých nevěděl...je třeba vzít na vědomí, že závazky náležející do SJM nasmlouvané jedním z manželů nemusejí mít charakter peněžitých závazků, přičemž může jít o závazky, jež druhý manžel sice objektivně vzato splnit může (nebude-li plnění vázáno jen na osobu prvního manžela), nebude k tomu však odborně vybaven...“

²² Viz např. komentář JUDr. F. Baláka připojený k citaci zmíněného rozsudku v Právních rozhledech č. 21/2007, k tomu také: Malenovský, R. K žalobě na splnění závazku náležejícího do SJM, sjednaného jen s jedním z manželů. Právní rozhledy č. 20/2008; Pjajčíková, P. K rozhodnutí velkého senátu Nejvyššího soudu ČR aneb důsledné dodržování dělby moci – brána demokracie. Právní rozhledy č. 6/2008; tento problém by měla vyřešit připravovaná rekodifikace OZ, která by již měla obsahovat ustanovení, že pohledávka věřitele jen jednoho z manželů, která vznikla za trvání společného jmění, může být při výkonu rozhodnutí uspokojena i z toho, co je součástí společného jmění.

smluvní autonomie manželů, resp. budoucích manželů, umožňuje dohodou rozšířit nebo zúžit rozsah společného jmění, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, popř. si vyhradit vznik SJM až ke dni zániku manželství. Hlubší zabývání se otázkou modifikací SJM by již bylo nad rámec této práce, avšak považuji za nutné ještě dodat, že existence takových smluv se mohou manželé vůči třetí osobě dovolat jen tehdy, je-li této osobě obsah takové smlouvy znám.

Majetkem (aktivy) se pro účely SJM rozumí věci, pohledávky a jiná práva, jiné majetkové hodnoty. Jak již bylo zdůrazněno, bude takový majetek součástí SJM pouze v případě, že byl nabyt jedním nebo oběma manžely za trvání manželství, přičemž pro něj neplatí žádná zákonná a se zřetelem na § 143a ani smluvní výjimka, která by tento majetek ze SJM vylučovala.

Otázkou, co všechno může být předmětem společného jmění manželů, se mnohokrát zabývala soudní praxe. Upozornila bych především na starší rozhodnutí R 42/72, které je ovšem použitelné i za účinnosti nové právní úpravy manželských majetkových vztahů, jelikož předmětem SJM může být vše, co již bylo předmětem dřívějšího bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Významnou součástí SJM zůstávají i dnes peněžní příjmy manželů bez ohledu na to, z jakého zdroje pocházejí²³. Důležitým zdrojem financování SJM je mzda. R 42/72 judikoval, že: „*Do BSM patří teprve vyplacená a převzatá mzda, nikoli nárok na mzdu, který nemůže být předmětem osobního vlastnictví, a tedy ani BSM.*“ S tímto lze jediné souhlasit. Soudní praxe dovodila, že součástí SJM se stává i naturální odměna za práci²⁴. Základem SJM jsou tedy příjmy obou manželů, podle neměnné soudní praxe se ovšem předmětem SJM stávají též výnosy z výlučného majetku.

R 42/72 rovněž vyjádřil v soudní praxi převládající názor, že při nabytí věcí ze zdrojů, které pocházejí jak ze společného jmění, tak z výlučného majetku některého manžela, se takové věci stávají součástí společného jmění bez ohledu na rozsah použitých prostředků ze společného jmění. Jestliže se tedy pro nabytí věci jen jednoho manžela použilo prostředků společných jen z části, stává se nabytá věc v celém rozsahu

²³ Jak stanoveno v R 42/72: jedná se o „příjmy z pracovního poměru, z členství v družstvech a ze sociálního zabezpečení; příjmy z práce jsou také odměny a honoráře umělců, příjmy ze smluv nakladatelských“ apod.

²⁴ Např. obdrží-li zaměstnanec od svého zaměstnavatele jako odměnu za práci cenné papíry (akcie), nezískává sice druhý manžel s ohledem na § 143 odst. 2 OZ právo účasti na společnosti, avšak majetková hodnota cenných papírů, stejně jako z nich plynoucí dividendy, již náleží do SJM.

součástí SJM²⁵. Případné nároky by se řešily při vypořádání v rámci tzv. zápočtů (viz dále).

2.2. Výlučný majetek manželů

Jak již bylo v textu zmíněno, vedle SJM existuje také majetek, který zůstává samostatným (odděleným) majetkem každého z manželů. Druhý manžel k němu nemá žádná práva. Správu výlučného majetku vykonává každý manžel samostatně, druhý manžel proto není oprávněn tento majetek užívat, spravovat, disponovat s ním, pokud k tomu manželem-vlastníkem není zmocněn nebo pokud nejde o běžnou záležitost ve smyslu § 21 ZoR. Výnosy a užitky z tohoto majetku však spadají do SJM, protože se jedná o majetek získaný za trvání manželství. Závazky spjaté s předmětem výlučného vlastnictví však součástí SJM netvoří.

S ohledem na výjimku v § 143 odst. 1 OZ, která vylučuje určitý majetek ze SJM, lze dovodit majetek, který bude výlučným vlastnictvím každého z manželů:

- a) majetek vyloučený s ohledem na dobu nabytí – výlučným majetkem zůstává majetek, který manžel nabyl před uzavřením manželství,
- b) majetek vyloučený pro právní důvod jeho nabytí – již výše bylo zdůrazněno, že se jedná o majetek zděděný či darovaný, což se zdůvodňuje tím, že druhý manžel se o tento majetek nijak nezasloužil, neplatí zde tedy princip ekonomické solidarity,
- c) věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednomu manželovi, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka,
- d) věci sloužící podle své povahy osobní potřebě jen jednoho z manželů, a to s ohledem právě na jejich osobní povahu, byly-li úplatně nabyty za trvání manželství a měly by proto být součástí SJM. Nelze vyloučit, že hodnotu těchto věcí bude třeba v případě zániku společného jmění vypořádat s ohledem na § 149 odst. 2 OZ.,
- e) majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela - jedná se totiž pouze o změnu, která nemá vliv na povahu

²⁵ Pro zajímavost uvádím praktický příklad: Manžel zdědil 30.000 Kč a rozhodl se, že si pořídí nový televizor v hodnotě 35.000 Kč. Použil zděděných 30.000 Kč, které náležely do jeho výlučného majetku, částku 5.000 Kč doplatil ze své mzdy, která je ovšem součástí SJM. Proto bude do SJM zahrnut i tento televizor.

těchto věcí jako předmětu výlučného vlastnictví, přičemž hodnota nově nabyté věci není při směně ve vztahu k věci původní rozhodující (výlučné vlastnictví manžela zůstává zachováno, obdrží-li za původní věc náhradu výrazně přesahující hodnotu původní věci nebo naopak nedosahující hodnoty původní věci²⁶).

Co se týče práv jako součásti pojmu majetek, předmětem SJM nejsou práva osobnostní a z majetkových pak ta, která jsou neoddělitelně spjata s osobou jednoho z manželů. Typicky se jedná o právo na bolestné a ztížení společenského uplatnění.

Určité obtíže mohou vzniknout v případě nedokončené stavby a určení, zda patří do SJM či do výlučného majetku některého z manželů. Pokud manželé začali stavět dům až po uzavření manželství, je řešení jednoduché. Dům bude spadat do SJM, i když byl postaven na pozemku jen jednoho z manželů. Zahájil-li ovšem manžel stavbu ještě před uzavřením manželství, rozhodujícím momentem bude okamžik, kdy je z vybudovaných základů možno zjistit půdorys nemovitosti²⁷. Jsou-li tedy základy stavby vybudovány před sňatkem, bude také dokončená stavba ve výlučném vlastnictví vlastníka pozemku. Při vypořádání SJM se pak přihlédně k finančním investicím jako zápočtům podle § 149 odst. 2 OZ.

2.3. Vznik SJM

SJM vzniká pouze mezi manžely, mezi jinými osobami než mezi manžely toto společenství vzniknout nemůže²⁸. Je to jediná možná právní forma uspořádání vzájemných majetkových vztahů manželů. Nelze uzavřít manželství, s nímž by nebyl spojen vznik SJM, byť i v pozměněném rozsahu nebo s odložením vzniku až ke dni zániku manželství. Majetkové společenství manželů je tedy vázáno na manželství. Mezi manžely však nemusí existovat společné jmění a není vyloučeno, aby každý z manželů měl své výlučné, oddělené vlastnictví, stejně tak není vyloučena možnost podílového spoluvlastnictví²⁹. Vznik SJM je vázán na formálně platné manželství a vzniká

²⁶ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. 2., rozšířené vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 105.

²⁷ K tomu: Kovářová, D. Riziková místa společného jmění manželů. Právo a rodina č. 4/2005

²⁸ Ke vzniku SJM je kromě existence manželství samotné (nestačí společné bydlení, ani vedení domácnosti či manželské soužití) ještě třeba, aby manželé nebo jeden z nich nabyli již za trvání manželství majetek, který není ze zákona ze SJM vyloučen.

²⁹ § 136 odst. 2 OZ totiž říká, že společné jmění může vzniknout jen mezi manžely a nikoli, že mezi manžely může existovat jen společné jmění.

i v takovém manželství, které sice bylo neplatné, ale kde neplatnost nebyla ještě soudně vyslovena, aby měla právní následky. Potom ovšem okamžikem právní moci výroku o neplatnosti manželství zaniká SJM obdobně, jako je tomu při rozvodu (a je tedy nutné ho vypořádat).

Existují však výjimečné případy, kdy uzavření manželství doprovázeno vznikem SJM nebude (a to ani tehdy, nabývají-li manželé věci způsobem, kterým se jinak do SJM nabývá). Tak např. SJM nemůže vzniknout v případě, kdy manželství uzavírá osoba, na jejíž majetek byl prohlášen konkurz (úpadce). Byl-li na úpadcův majetek prohlášen konkurz až v průběhu manželství, společné jmění jeho a jeho manžela zaniká a nové nemůže po dobu trvání účinků konkurzu vzniknout.

2.4. Obsah SJM

Obsah SJM tvoří práva a povinnosti vznikající jednak mezi manžely navzájem, jednak mezi manžely a třetími osobami. Každý z manželů je úplným vlastníkem celé věci v SJM, omezen je jen stejným vlastnictvím druhého manžela (míra účasti obou manželů na SJM není vyjádřena)³⁰. Jak říká § 145 odst. 1 OZ, majetek tvořící SJM užívají a udržují oba manželé společně. Každý z manželů je oprávněn podílet se na správě majetku, tedy hospodařit s ním a disponovat, zároveň je v tomto omezen stejným oprávněním druhého manžela. Žádný z manželů tedy nesmí bez souhlasu druhého použít majetek ze SJM k uspokojení svých individuálních zájmů. OZ dále stanoví, že obvyklou správou³¹ majetku může vykonávat každý z manželů, v ostatních záležitostech je pak třeba souhlasu obou, jinak je takový právní úkon neplatný. Nedá-li tedy druhý manžel souhlas k právnímu úkonu, který překračuje rámec obvyklé správy se SJM, bude tento úkon relativně neplatný (této neplatnosti se manžel může dovolat u soudu v obecné tříleté promlčecí lhůtě). Souhlas s takovým právním úkonem však manžel může dát výslovně i konkludentně, a to nejen předem, ale i dodatečně.

³⁰ Příklad nastalé kolize v takovém spoluužívání se nejmarkantněji projeví při vypořádání SJM po jeho zániku při dohodě o tom, komu zůstane dosud společná věc. Manžel tu nenabývá vlastnictví, to už má, ale druhý z manželů o něj přichází. (To je podstatný rozdíl od podílového spoluvlastnictví. Dle § 142 OZ se nejprve zrušuje spoluvlastnictví a pak se teprve přikazuje v jiném rozsahu než v původním podílu, takže tu jde o nabytí vlastnictví.)

³¹ Pod pojmem „obvyklá správa“ je třeba si představit především zajištění chodu společné domácnosti, obstarání běžných oprav i plnění pravidelných finančních povinností domácnosti, vždy je však nutno přihlížet ke konkrétním okolnostem; jsou-li pochybnosti o tom, zda se jedná o obvyklou správu, rozhodne soud.

2.5. Zánik SJM a hospodaření s ním do jeho vypořádání

Existence SJM v zásadě sleduje existenci manželství. Jedná se tedy o dočasné uspořádání právních vztahů ke společnému majetku manželů, které zanikne nejpozději se zánikem manželství. Společné jmění manželů zaniká tedy smrtí jednoho (popř. obou) z manželů nebo jeho prohlášením za mrtvého³², velmi často rozvodem, a to dnem právní moci rozsudku o rozvodu manželství. V taxativně vyjmenovaných případech zákon připouští zánik společného jmění i za trvání manželství, a to buď prohlášením konkursu na majetek jednoho z manželů, anebo výrokem soudu o uložení trestu propadnutí majetku některého z manželů podle trestního zákona³³.

Jelikož vznik SJM je spojen i s uzavřením manželství, které bylo později prohlášeno za neplatné, v okamžiku prohlášení manželství za neplatné SJM dosud trvající zaniká a je třeba ho i v tomto případě vypořádat.

Oproti řadě zahraničních právních úprav nedochází k zániku SJM ex lege v případě, kdy jeden z manželů byl soudním rozhodnutím zbaven způsobilosti k právním úkonům. Zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům by mohlo být dle platné právní úpravy považováno za závažný důvod, pro který by bylo lze SJM zúžit soudním rozhodnutím podle § 148 odst. 1 OZ.

Po zániku SJM nabývají manželé majetek již do svého výlučného vlastnictví, popř. do podílového spoluvlastnictví, nabývají-li společně.

Období mezi zánikem SJM a jeho vypořádáním může být dosti dlouhé³⁴, proto je třeba se zmínit o hospodaření s ním v tomto časovém úseku. Po zániku SJM se manželé dostávají do zvláštní situace, kdy neví, co komu vlastně zůstane a k čemu který z nich vlastnictví pozbude. Je proto v jejich vlastním zájmu tento stav co nejdříve shodně a úplně rozřešit vypořádáním. Žádné konkrétní ustanovení týkající se této problematiky OZ nenabízí, proto musíme vycházet z § 853 OZ: „Občanskoprávní vztahy, pokud nejsou zvláště upraveny ani tímto, ani jiným zákonem, se řídí ustanoveními tohoto zákona, která upravují vztahy obsahem i účelem jim nejbližší.“ Z toho plyne, že se aplikují ustanovení o SJM, jelikož právě ty upravují „vztahy

³² V tomto případě zaniká manželství a tím i společné jmění právní mocí rozhodnutí o prohlášení za mrtvého, nikoli dnem, který je v rozhodnutí uveden jako den smrti manžela.

³³ Zákon zde stanovím zániku SJM chrání druhého manžela, protože trestem propadnutí majetku je postižena ta část, která po vypořádání připadne odsouzenému.

³⁴ Právo na vypořádání se totiž podle § 100 odst. 2 OZ nepromlčuje, protože se jedná o výkon vlastnického práva.

obsahem a účelem nejbližší“³⁵. Tato ustanovení jsou ovšem modifikována tím, že se jedná o zaniklé SJM, které je v OZ upraveno a musí být respektováno.

I po zániku SJM jsou tedy oba (rozvedení) manželé oprávněni společný majetek užívat, udržovat a spravovat, současně musí společně vynakládat prostředky na takovou údržbu a užívání³⁵ a nesou i nadále solidárně odpovědnost dle § 145 OZ. Nakládá-li jeden z manželů v tomto období s věcí, která byla v SJM, způsobem, který je v rozporu s tímto ustanovením, je třeba při vypořádání i tuto věc do SJM zařadit, neboť v SJM zůstává. Pokud se však jednalo o platnou dispozici se souhlasem obou manželů (např. byla věc darována, prodána), nelze již tuto věc do SJM zařazovat. Dle povahy právního úkonu lze do SJM zahrnout jen peněžitou částku nebo jinou věc za původní věc získanou.

Následkem zániku společného jmění je především to, že (rozvedení) manželé přestávají nabývat majetek do této společné masy majetku ze zdrojů, které vytvářejí SJM. Avšak přírůstky a výnosy ze SJM i po jeho zániku do společného jmění spadají³⁶. „Zaniklá masa SJM se již nerozmnožuje, neroste, může se jen udržovat, nabývat přírůstkem, obměňovat se ekonomicky“³⁷.

³⁵ K tomu se vyjádřil NS např. v usnesení sp. zn. 22 Cdo 2263/2004: „Bývalý účastník SJM nemůže zcela vyloučit druhého z užívání věci, která dosud nebyla po zániku společného jmění vypořádána, nejde-li o případ, že účastníci měli ve společném jmění anebo ve vlastnictví dvě věci sloužící stejnému účelu.“ K tomu také rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 366/99 nebo usnesení NS sp. zn. 22 Cdo 1044/2000.

³⁶ Tak například bude do SJM i po jeho zániku spadat úhrada nájemníka za užívání bytu v SJM, úroky na společných vkladech nebo přístavba na stavbě patřící do SJM.

³⁷ Citováno Pokorný, M., Holub, M., Borovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde, a. s., 2000, s. 163.

3. Vypořádání SJM

Následující kapitola bude věnována problematice majetkových vztahů již mezi rozvedenými manžely. Rozvod manželství je spjat se zánikem společného jmění, a proto okamžikem rozvodu manželství vzniká potřeba jeho vypořádání³⁸, které se provádí podle zásad uvedených v §§ 149 a 150 OZ. Obdobně se vypořádání provádí i v případě ostatních způsobů zániku manželství nebo pokud došlo k zúžení SJM smlouvou mezi manžely uzavřenou ve formě notářského zápisu, popř. soudním rozhodnutím.

3.1. Pojem vypořádání

Vypořádáním SJM se rozumí jeho rozdělení mezi manžely, tedy jak majetku, tak i závazků, které do SJM spadaly v den jeho zániku. Rozhoduje den právní moci rozsudku o rozvodu manželství.

Vypořádání se provádí zásadně ex tunc, tj. k okamžiku zániku SJM, což znamená, že dokončené vypořádání má retroaktivní účinek. Den zániku SJM má tedy rozhodující význam pro určení jeho rozsahu. Majetek, který manželé nebo jeden z nich nabyli po zániku SJM, již má jiný právní režim. Ke dni zániku SJM se zásadně posuzuje faktický stav majetku, který tvoří předmět SJM. Jeho cena se však posuzuje ke dni vypořádání.

Podstatou vypořádání SJM je rozdělení masy majetku zahrnutého do tohoto majetkového uspořádání a tím i zrušení tohoto zvláštního vlastnictví. Tím se opět nastolí do majetkových vztahů manželů právní jistota, kterou manželé v mezidobí od zániku SJM do jeho vypořádání ztratili. Stanoví se totiž, které věci zůstanou v odděleném vlastnictví jednoho z vlastníků SJM a ke kterým si vlastnictví ponechá ten druhý. Vypořádáním tedy nevzniká nové vlastnictví, manželé nenabývají žádná nová práva ani povinnosti, pouze si každý z nich z určité společné masy majetku ponechá vlastnictví ke konkrétním předmětům tohoto dosud společného jmění a zároveň ztratí vlastnictví k těm předmětům, které si ponechal ve vlastnictví druhý manžel.

Je ovšem možné SJM vypořádat formou příkázání věci do podílového spoluvlastnictví. Jedná se však o způsob výjimečný, reflektující nikoliv běžné okolnosti

³⁸ Jak říká kogentní ustanovení § 149 odst. 2 OZ, zanikne-li SJM, provede se jeho vypořádání.

konkrétního případu. Jinak by to totiž znamenalo, že vypořádávající se manželé, kteří nejsou schopni se dohodnout na vypořádání jejich společného jmění, budou mít nadále věc v podílovém spoluvlastnictví, což by mohlo znamenat nutnost dalšího řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví³⁹.

Vypořádání má být provedeno především podle vůle účastníků. Ti mohou provést vypořádání i k jednotlivým věcem a teprve tam, kde se dohodnout nemohou, rozhoduje k návrhu soud. Jestliže má být provedeno vypořádání soudem a byl podán návrh na vypořádání, soud ho musí provést. Soud tedy nemůže rozhodnout o tom, zda má či nemá vypořádat zaniklé a dosud nevypořádané SJM, ale není vázán podanými návrhy v tom směru, jak má vypořádání provést.

3.2. Pravidla vypořádání

Pro určení výše vypořádacího podílu každého manžela stanoví zákon v § 149 určité zásady:

1) Podíly obou manželů na SJM jsou stejné⁴⁰. Stejně tak závazky obou manželů, které vznikly za trvání manželství, jsou manželé povinni splnit rovným dílem. Tato zásada však může být dalšími zákonnými zásadami modifikována.

Již starší judikatura uvádí⁴¹, že pro účely vypořádání jsou podíly obou manželů stejné, pokud ovšem nejsou zjištěny podmínky pro odchylné stanovení podílů. Tyto podmínky budou naplněny za situace, kdy *„jeden z manželů vůbec nepracoval, zejména když se vyhýbal poctivé práci, počínal si neodpovědně k rodině, nestaral se o její potřeby, způsobil škodu, která musela být za trvání manželství uhrazována a druhý manžel neměl na jejím způsobení žádnou vinu, nebo konečně, když i z jiných důvodů bylo zjištěno, že manžel se o nabytí společných věcí nezasloužil, nebo zasloužil jen v míře podstatně menší“*⁴².

Otázkou, zda se při stanovení výše vypořádacího podílu ze zaniklého SJM má přihlížet k vině jednoho z manželů na rozvratu manželství, se zabýval Nejvyšší soud⁴³. Judikoval, že vypořádací podíl jednoho z manželů na zaniklém společném jmění nelze

³⁹ K tomu Králík, M. Podílové spoluvlastnictví a společné jmění manželů (vybrané otázky vzájemných vztahů). Právní rozhledy č. 21/2008

⁴⁰ Tímto pravidlem parity se česká právní úprava liší od rakouské, kde se při vypořádání zásadně vychází z equity, spravedlnosti.

⁴¹ R 70/65

⁴² tamtéž

⁴³ Rozsudek NS ČR ze dne 19.3.2007, sp. zn. 22 Cdo 2921/2005, viz Právní rozhledy č. 15/2007

snížit jen proto, že zjevnou příčinou rozvratu manželství byl jeho mimomanželský vztah. Dle zákona se totiž při vypořádání přihlédne především k potřebám nezletilých dětí a k míře, jakou se manželé starali o rodinu, jak se zasloužili o nabytí a udržení společného jmění a též jak pečovali o děti a společnou domácnost. Zákon tedy nenařizuje soudu, aby ex offo zohlednil míru účasti na rozvratu manželství a na jejím základě upravil výši podílu manželů. Odborná literatura k tomu dodává, že není možné takovým způsobem zohlednit „vinu“ jednoho manžela na rozvratu manželství, jelikož častokrát jde o hlubší příčiny zakořeněné v intimní sféře jednotlivce⁴⁴.

2) Každý manžel je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. Jedná se o tzv. zápočty, jejichž realizace je v praxi poměrně obtížná. Účelem těchto zápočtů je určitá kompenzace toho, co manželé investovali ze svých oddělených majetků do společného jmění, a z druhého pohledu vrácení toho, co bylo ze společného jmění vydáno na oddělený majetek každého z manželů. Manželé tedy uhradí své závazky vůči společnému jmění a společné jmění vyrovná své závazky vůči odděleným majetkům obou manželů, přičemž postačí vzájemné započtení těchto závazků.

Manželé však nemohou požadovat při vypořádání úplné vyrovnání všech jejich investic z výlučného majetku do SJM a naopak není ani možné nahrazovat hodnotu všech předmětů, které byly získány z prostředků SJM do výlučného vlastnictví jednoho manžela. Ze společného jmění jsou běžně pořizovány věci denní a osobní potřeby, u nichž zejména nelze tyto zápočty použít. Na druhé straně jsou manželé podle zásad ZoR povinni pečovat o rodinu i pomocí prostředků z výlučného majetku. V těchto případech pak náhrada podle § 149 odst. 2 OZ také nepřichází v úvahu.

Má-li být manželé nahrazena investice z jeho odděleného majetku na SJM, musí o náhradu požádat, jinak mu ji soud nepřizná. Naopak případné náklady vynaložené ze SJM na oddělený majetek a jejich výši je povinen soud zjišťovat sám a eventuální povinnost k jejich náhradě uloží i bez návrhu.

Soudní praxe dovodila, že při vypořádání se vychází z ceny věci v době vypořádání, avšak ze stavu věci v době zániku společného jmění. Při tom také platí, že není rozhodná cena společné věci v době, kdy na ni bylo přispěno, ale cena této věci

⁴⁴ K tomu Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. 2., rozšířené vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 227 a n.

v době, kdy dojde k zápočtu. Ve stejném poměru, v jakém došlo v mezidobí od zániku společného jmění do jeho vypořádání ke snížení hodnoty věci, dojde i ke snížení hodnoty toho, čím manžel na věc přispěl, naopak k případnému zhodnocení věci se nepřihlíží⁴⁵. Do SJM totiž náleží věc takto zhodnocená, takže z tohoto zhodnocení se bude vycházet i při stanovení podílů manželů na společném majetku.

Podobně se vyslovil i Nejvyšší soud⁴⁶, když rozhodl, že v případech, kdy jeden z manželů nabyl na základě dohody o zúžení bezpodílového spoluvlastnictví manželů určitou věc porízenou ze společných prostředků do svého výlučného vlastnictví, se společné prostředky na uvedenou věc při pozdějším vypořádání vypořádají jako investice vynaložené na oddělený majetek manžela. K otázce zápočtů při zúžení SJM a následném rozvodu se soudní praxe vyjádřila vícekrát. NS také judikoval, že po uplynutí tří let od zúžení SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti se manžel nemůže úspěšně domáhat vypořádání investic vynaložených ze společného na oddělený majetek druhého manžela nebo toho, co vynaložil ze svého na majetek, k němuž společné jmění zúžením zaniklo⁴⁷.

3) Při vypořádání SJM soud přihlíží především k potřebám nezletilých dětí, a to zejména v tom smyslu, aby věci, které jim dosud sloužily, mohly jim sloužit i nadále. Zákon nehovoří o zájmech, ale pouze o potřebách nezletilých dětí. To naznačuje, že by zde mělo mít přednost hledisko skutečných, konkrétních a reálných potřeb nezletilých dětí v době rozhodování soudu před zájmy těchto dětí⁴⁸.

V praxi se tyto potřeby berou v úvahu při určení konkrétních věcí, které mají připadnout manželu, jemuž jsou děti svěřeny do péče. Proto je rozhodné, který z manželů má dítě po zániku manželství ve své výchově a péči. Potřeby nezletilých dětí je ovšem třeba chránit primárně kvalitou majetku, nikoli jeho hodnotou.

Ohled na potřeby nezletilých dětí se promítá kromě vypořádání SJM i do vypořádání společného bydlení, když ustanovení § 705 odst. 3 OZ stanoví, že při rozhodování o dalším nájmu bytu po rozvodu manželství soud bere zřetel zejména na zájmy nezletilých dětí.

⁴⁵ Eliáš, K. a kolektiv autorů. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, a. s., 2008, s. 674; k tomu také rozsudek NS ČR sp. zn. 22 Cdo 980/2003; dále R 42/72; Rozsudek NS ČR ze dne 7.12.1999, sp. zn. 2 Cdon 2060/97

⁴⁶ Rozsudek NS ČR ze dne 30.5.2006, sp. zn. 22 Cdo 2406/2004, viz Právní rozhledy č. 24/2006

⁴⁷ Rozsudek NS ČR ze dne 26.4.2007, sp. zn. 22 Cdo 2903/2005, viz Právní rozhledy č. 19/2007, s. 718.

⁴⁸ Cítováno Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006

4) Dalším rozhodným kritériem při vypořádání SJM je hledisko péče o rodinu a zásluhy o nabytí a udržení společného jmění. Stejně tak je při určení míry přičinění třeba vzít v úvahu péči o děti a obstarávání společné domácnosti⁴⁹. Proto není možné bez dalšího připsat větší přičinění na nabytí SJM jen tomu z manželů, který s ohledem na své schopnosti a možnosti rozmnožil SJM větším dílem než druhý manžel. Je nutné přihlídnout i k činnosti druhého manžela, který přispěl právě tím, že pečoval o děti a obstarával společnou domácnost. Při vypořádání společného jmění je možné zohlednit také negativní chování manžela tím, že je mu naopak přiznán menší podíl⁵⁰.

Konečné řešení musí vyplynout z komplexního zjištění všech důležitých okolností jako základu pro celkové posouzení. Je nezbytné mít na zřeteli, aby řešení bylo v souladu s dobrými mravy. V praxi je nutno v co nejširší míře přihlídnout ke konkrétní situaci. Zásadní rovnoprávnost obou účastníků je tedy třeba přizpůsobit spravedlivému rozdělení po stránce kvantitativní i kvalitativní⁵¹. V tomto smyslu jsou pak ustanovení §§ 149 a 150 OZ chápána jsou ustanovení kogentní.

Zákonná pravidla vypořádání musí být vždy dodržena, rozhoduje-li o vypořádání společného jmění soud. Jednota v právní teorii není v tom, zda je nutno tyto zásady dodržet vždy i při vypořádání dohodou. Část teorie tvrdí, že se od nich nelze odchýlit ani při vypořádání dohodou, jiný názor naopak míní, že pro dohodu manželů nelze mít tato pravidla za kogentní předpis a je třeba připustit uplatnění smluvní volnosti stran⁵². Zároveň však výčet těchto zásad není taxativní. Soudní praxe připouští, aby jak manželé při vypořádání SJM dohodou tak soudy brali zřetel i k jiným okolnostem, jež by mohly mít při vypořádání význam (např. nemoc jednoho z manželů).

V rámci vypořádání SJM se provádí vypořádání všeho, co tvoří jeho předmět, tzn. majetku i závazků. Není-li možné majetek rozdělit reálně, lze přistoupit i k částečnému peněžitému vyrovnání, popř. celé vypořádání provést v penězích. Rozhoduje-li o peněžitém vyrovnání soud, nesmí být splatnost této vyrovnávací částky v rozporu s dobrými mravy, tzn. že manžel, kterému má být tato částka vyplacena, nesmí být neúměrně znevýhodněn.

⁴⁹ K tomu: Rozsudek NS ČR ze dne 17.5.05, sp. zn. 22 Cdo 1821/2004; dále Rozsudek NS ČR ze dne 3.9.2002, sp. zn. 22 Cdo 264/2001

⁵⁰ Půjde o případy nadměrného užívání alkoholu či drog, nevhodného nakládání s penězi apod.

⁵¹ Kvantitativní stránkou se rozumí hodnota podílu, kvalitativní pak rozdělení jednotlivých věcí.

⁵² Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 55.

3.3. Způsoby vypořádání SJM

V původním znění znal občanský zákoník pouze dva způsoby vypořádání, a to dohodu nebo soudní rozhodnutí. Dohoda se musela týkat veškerého majetku, jinak byla neplatná. Při vypořádání soudem musel soud z úřední povinnosti zjišťovat, co do zaniklého tehdejšího BSM patří a vše vypořádat. Novela OZ provedená zákonem č. 131/1982 Sb. zavedla třetí způsob, tedy vypořádání pomocí zákonné domněnky.

V současné době tedy může k vypořádání SJM může dojít třemi způsoby:

- 1) dohodou bývalých manželů dle § 149a a § 150,
- 2) soudním rozhodnutím dle § 150 odst. 3 nebo, zůstanou-li rozvedení manželé nečinní,
- 3) uplatněním zákonné domněnky dle § 150 odst. 4,

a to některým z uvedených způsobů, nebo i jejich vzájemnou kombinací. Je možné, že se manželé dohodnou na vypořádání jen části společného jmění, o dalším jeho vypořádání rozhodne na návrh některého soud, co do zbytku nevypořádaného SJM se pak uplatní zákonná domněnka. Vzhledem k tomu, že bývalí manželé již mají možnost volby způsobu vypořádání, nemůže již platit zásada, že soud je povinen vypořádat veškeré jmění a tedy pátrat po všem, co k němu náleželo⁵³.

3.3.1. Vypořádání dohodou

Dohoda o vypořádání SJM je výrazem převažující dispoziční zásady v občanskoprávních vztazích a z možných způsobů vypořádání se uplatňuje na prvním místě, zákon jí dává přednost. Umožňuje bývalým manželům, aby své majetkové vztahy upravili podle svých individuálních zájmů a potřeb, a odpovídá tedy naplnění autonomie vůle a smluvní svobody v čistě soukromých záležitostech manželů.

Ustanovení § 150 OZ týkající se vypořádání SJM dohodou je poměrně stručné. Říká pouze, že dohoda o vypořádání SJM musí mít písemnou formu⁵⁴ a pokud do SJM

⁵³ Spáčil, J. Zánik a vypořádání společného jmění manželů. Právo a rodina č. 1/2009

⁵⁴ Až do novely přijaté v roce 1998 nevyžadovala dokonce žádnou formu. Zákon pouze ukládal manželům, aby si na požádání vydali písemné potvrzení o tom, jak se vypořádali. Pokud se manželé odchýlili od pravidel uvedených v tehdejší § 150 OZ, nemělo to za následek neplatnost dohody. Jelikož však vypořádání tehdejšího BSM dopadalo i na třetí osoby, zejména věřitele, měla hodnota majetku, která při vypořádání dohodou připadla dlužícímu manželu, zásadní vliv na uspokojení pohledávky za manželem, který byl výlučným dlužníkem (tedy nikoli solidárním se svým manželem) svého věřitele.

náleží též nemovitost, nabývá tato dohoda účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí. Jinak pro ni platí obecná ustanovení OZ. Samozřejmě nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

Podle starší právní úpravy, tzn. před rokem 1998, mohl být po vypořádání tehdejšího BSM dohodou veden výkon rozhodnutí pro pohledávku jen jednoho z manželů pouze na majetek, který na základě dohody připadl tomuto manželu. Tím mohli být jeho věřitelé zkráceni, pokud bylo vypořádání provedeno v neprospěch dlužícího manžela. Tento nedostatek v právní úpravě byl odstraněn zákonem č. 91/1998 Sb., kterým byl změněn § 150 OZ. Nově odstavec 2 tohoto ustanovení zní: „Práva věřitelů nesmí být dohodou manželů dotčena.“⁵⁵

Pokud by tedy vypořádání dohodou mohlo ztížit uspokojení věřitele, je věřitel za určitých podmínek oprávněn odporovat právním úkonům, které učinil jeho dlužník, tzn. může odporovat dohodě o vypořádání SJM, kterou manželé uzavřeli. Bude se jednat o situace, kdy dlužníkem je jen jeden z bývalých manželů a manželé uzavřou dohodu, v jejímž důsledku jednomu z manželů případně veškerý majetek, zatímco druhý nedostane nic. V případě prokázaného úmyslu obou stran zkrátit věřitele by taková dohoda byla neplatná. Pokud práva věřitelů dotčena nejsou, není důvod, aby možnost uzavření nerovnovážné dohody mezi manžely byla nějakým způsobem omezena, odpovídá-li toto řešení vůli manželů.

Vedle institutu odporovatelnosti právním úkonům dle § 42a OZ byla v zákoně ustanovením § 150 odst. 2 zakotvena zásada, jejíž porušení by mohlo vést k neplatnosti dohody, aniž by bylo třeba jí složitě odporovat v soudním řízení. Odborná literatura chápe dohodu manželů z pohledu věřitelů, jako by vůči věřitelům neměla žádné právní následky. Vyslovila totiž názor, že „měl-li věřitel v době před uzavřením dohody právo domáhat se uspokojení své pohledávky za povinným i z majetku patřícího do jeho společného jmění s manželem povinného, zůstává jeho právo zachováno i poté, co společné jmění povinného a jeho manžela bylo vypořádáno dohodou“⁵⁶.

Po novele provedené zákonem č. 91/1998 byla velká pozornost věnována okamžiku vypořádání zaniklého SJM dohodou, resp. dodržení tříleté lhůty stanovené

⁵⁵ Část odborné veřejnosti ovšem považuje toto za ustanovení nadbytečné – k tomu: Vašíček, M., Dvořáček, D. Společné jmění manželů a vypořádání závazků. Právní rozhledy č. 11/2004. Dle jejich názoru, ať si manželé smluví v dohodě cokoli, práva věřitelů to nijak neovlivní, jelikož nejsou účastníky dohody, a tedy z ní nemohou být vázáni.

⁵⁶ Vaške, V. Nad ustanovením § 150 odst. 2 Obč. Z. Právní rozhledy č. 9/2006, s. 340. K tomu dále Kůrka, V., Drápal, L. Výkon rozhodnutí v soudním řízení. Praha: Linde, 2004, s. 835

pro vypořádání. Hlavním bodem diskuse se stal § 150 odst. 4 OZ a jeho konstrukce: „*Nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění k jeho vypořádání dohodou nebo...*“, kdy vyvstala otázka, zda v této lhůtě postačí uzavření dohody o vypořádání nebo musí v téže době nastat také její věcněprávní účinky (tedy musí být proveden vklad do katastru nemovitostí). Odpovědi na tuto otázku se různí. Názor jedné strany je takový, že již účinností smlouvy vzniká mezi smluvními stranami závazkový právní vztah, a tudíž již v tomto okamžiku je vypořádání provedeno⁵⁷. S tím nesouhlasí JUDr. Fiala, a převažující odborná literatura i soudní praxe se k jeho názoru přiklání, který považuje za nutné rozlišit účinky vypořádání *inter partes* a jeho věcněprávní důsledky. JUDr. Fiala ve svém článku⁵⁸ zdůrazňuje, že právní účinky vkladu se vždy váží ke dni doručení návrhu na vklad katastrálnímu úřadu, nikdy k žádnému jinému datu. K vypořádání BSM (SJM) proto dochází dnem, ke kterému nastupují účinky vkladu. Není-li pak návrh na vklad podán, uplynutím lhůty nastupuje domněnka o vypořádání, i když dohoda o vypořádání byla uzavřena (je totiž nutno rozlišit závazkově právní účinnost smlouvy, která nastává zpravidla uzavřením platné smlouvy a účinky ve sféře věcně právní, které nastávají až vkladem, a to ke dni podání návrhu na vklad).

Při aplikaci § 69 OSŘ je možné uzavřít dohodu o vypořádání také formou soudního smíru, který však ke své platnosti potřebuje schválení soudem.

Pro tuto dohodu platí ustanovení OZ o smlouvách, a proto musí být učiněna svobodně a vážně, určitě a srozumitelně, jinak je neplatná. Je možné i odstoupení od smlouvy ve smyslu ustanovení §§ 48 a 49 OZ. Dohodu o vypořádání může platně uzavřít i osoba mladší 18 let, jestliže po dovršení 16. roku uzavřela platné manželství. Nabyta totiž způsobilost k právním úkonům, kterou nepozbyla ani zánikem manželství. Pokud by ovšem dohodu o vypořádání chtěl uzavřít ten, kdo byl způsobilosti k právním úkonům zbaven nebo v ní omezen dle § 10 OZ, byla by tato dohoda neplatná⁵⁹.

⁵⁷ Viz Veselý, J. Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů? Právní rozhledy 6/1998, s. 299 a n.

⁵⁸ Fiala, J. K rozdílu mezi vypořádáním společného jmění manželů a uzavřením dohody o vypořádání. Právní rozhledy č. 2/1999, s. 79.

⁵⁹ Způsobilosti zbavený nebo v ní omezený občan by k uzavření této dohody musel být zastoupen zákonným zástupcem, kterým by byl ustanovený opatrovník. Jelikož však uzavření dohody o vypořádání nepatří mezi běžné záležitosti, potřeboval by opatrovník schválení soudem.

Právní teorie není jednotná v tom, zda je možné uzavřít dohodu o vypořádání SJM i ve prospěch třetí osoby. Podle mínění jedné části teorie⁶⁰ lze takovou dohodu uzavřít, a to podle § 50 OZ jako smlouvu ve prospěch třetího. Tento názor nesdílí druhá část právní teorie⁶¹, která považuje toto pojetí za překonané, avšak upozorňuje, že na třetí osobu lze převést část majetku, který je součástí SJM, před vypořádáním.

Až do roku 1998 právní teorie i soudní praxe dovozovala, že tuto dohodu je možné uzavřít až po zániku SJM (tehdy BSM). Průlom do této zásady přinesla novela ZoR, která uzákonila možnost tzv. zjednodušeného rozvodu manželství, kdy soud manželství rozvede, je-li předložena mj. písemná smlouva upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů (viz výše). Taková dohoda pak nabude účinnosti nabytím právní moci rozsudku o rozvodu, ledaže by součástí SJM tvořila nemovitost. V této části by pak smlouva nabývala účinnosti až vkladem do katastru. K této otázce se vyjádřil NS⁶², když vyslovil názor, že „*smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů je institutem zákona o rodině s dopadem do majetkových poměrů manželů po rozvodu, zvláště zejména potud, že na rozdíl od vypořádání zaniklého společného jmění manželů předpokládá její uzavření před rozvodem a manželům dovoluje, aby v jejím rámci upravili do budoucna vzájemné majetkové vztahy v jiném rozsahu než vymezeném společným jměním manželů.*“ Je na ni proto třeba v části upravující vypořádání SJM aplikovat § 150 odst. 4 OZ, který vyžaduje, aby v tříleté lhůtě bylo provedeno vypořádání SJM, nikoliv jen aby v této lhůtě byla uzavřena dohoda o vypořádání.

Starší judikatura uváděla, že tato dohoda je možná jen mezi manžely. Novější rozhodnutí však připouští, aby v případě smrti rozvedeného manžela před vypořádáním SJM uzavřel obdobnou dohodu pozůstalý manžel s dědici zemřelého, jestliže tomu nebrání žádná právní překážka v době smrti manžela. To odpovídá smluvní volnosti subjektů občanského práva, jelikož do práv a povinností zemřelého vstupují jeho dědicové.

⁶⁰ Viz Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde, a. s., 2000, s. 172; dále Lužná, R. Vypořádání společného jmění manželů dohodou po právní moci rozvodu manželství. Právo a rodina č. 6/2007

⁶¹ K tomu Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. 2., rozšířené vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 201

⁶² Rozsudek NS ze dne 31.7.2006, sp. zn. 30 Cdo 2193/2005; k tomu také: Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006

3.3.2. Vypořádání soudním rozhodnutím

Podle § 150 odst. 3 OZ provede vypořádání SJM na návrh některého z manželů soud, nevyužijí-li manželé možnosti vypořádat se dohodou. Každý z bývalých manželů má právo podat návrh na vypořádání⁶³ SJM soudem, a sice ve tříleté lhůtě počítané ode dne zániku manželství. Jde o zvláštní hmotněprávní lhůtu, ve které soud nemusí rozhodnout. V této lhůtě musí být pouze podán návrh. Soud ovšem návrhem není vázán, resp. je jím vázán jen potud, že může vypořádat jen ty jednotlivé předměty SJM, jejichž vypořádání manželé požadují. Není vázán jejich oceněním ani tím, kterému manželu má konkrétní věc připadnout. Jedná se totiž o tzv. iudicium duplex, tedy řízení, ve kterém mají účastníci na obou stranách sporu postavení jak navrhovatele, tak odpůrce. Z toho také vyplývá, že každý z účastníků může označovat majetek, který je třeba vypořádat, aniž by šlo o vzájemnou žalobu, a podáním návrhu na vypořádání SJM je konzumováno i žalobní právo druhého účastníka. Vzhledem k tomu, že soudní praxe připouští i jen částečné vypořádání SJM, nebrání soudnímu vypořádání ohledně části majetku to, že jiná část byla již vypořádána dohodou.

Judikatura se zabývala otázkou zpětvzetí návrhu na vypořádání BSM (SJM) před prvním jednáním v případě, že návrh byl vzat zpět jen jedním manželem. Vyslovila, že takové zpětvzetí nemůže bez souhlasu druhého manžela vést k zastavení řízení⁶⁴. NS zdůraznil, že řízení o vypořádání SJM je iudicium duplex, ve kterém podáním návrhu je uplatněno i právo odpůrce na vypořádání BSM soudem, a tudíž i jeho právo na soudní ochranu v této věci, jelikož uplatnění jeho práva by bránila překážka litispendence.

„Předmětem řízení je vypořádání společného jmění, konkrétně těch jeho součástí, jejichž vypořádání některý z účastníků požaduje.“⁶⁵ Soud nemůže a nemusí sám zjišťovat, co vše do SJM patří a má být vypořádáno. Důkazní břemeno leží na účastníkovi, který tvrdí, že určitá věc patří do SJM.

Při ocenění vypořádávané věci se vychází ze shodných tvrzení účastníků. Nedohodnou-li se účastníci, určí cenu soud na základě tzv. obecné ceny, tj. ceny věci v daném místě a době rozhodování obvyklé. Časté potíže nastávají při vypořádání

⁶³ Zemřel-li po rozvodu manželství některý z manželů, jsou k podání návrhu na vypořádání aktivně legitimováni jeho dědicové (pokud by však manžel zemřel ještě před rozvodem, provedlo by se vypořádání SJM v dědickém řízení).

⁶⁴ Usnesení NS ČR ze dne 25.3.1999, sp. zn. 22 Cdo 233/99. Právní rozhledy č. 11/2007

⁶⁵ Citováno Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. 2., rozšířené vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 211

hodnoty členského podílu v bytovém družstvu, spjatého s užíváním družstevního bytu. Podle starší judikatury⁶⁶ bylo třeba členský podíl ocenit jeho zůstatkovou hodnotou. Tím byl ovšem manžel, kterému nebyl družstevní byt přidělen, značně znevýhodněn, protože tato zůstatková hodnota zdaleka nedosahovala jeho reálné ceny. Tento nedostatek odstranil Nejvyšší soud, když stanovil, že „při stanovení výše hodnoty členského podílu bytového družstva nelze vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu ani z hodnoty vypořádacího podílu. Jde o hodnotu, jejíž cena se pro účely vypořádacího řízení stanoví cenou obvyklou, tj. cenou, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout.“⁶⁷

Právní teorie i soudní praxe připouští, aby zaniklé SJM manželů bylo vypořádáno i tím způsobem, že by věc byla přikázána do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů. Tento postup by však měl být spíše výjimečný. Měl by zpravidla původ v dohodě nebo souhlasných procesních postojích účastníků řízení. I poté jej soud povolí, jen odůvodňují-li to okolnosti konkrétního případu.

3.3.3. Uplatnění zákonné domněnky

Nedošlo-li podle § 150 odst. 4 OZ do tří let od zániku SJM k jeho vypořádání dohodou⁶⁸ nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, uplatňuje se nevyvratitelná právní domněnka, jejímž cílem je především zabránění dlouhotrvající právní nejistotě v uspořádání majetkových vztahů manželů po zániku SJM. Po uplynutí tříleté lhůty nastupuje tento zákonem stanovený způsob vypořádání bez ohledu na vůli účastníků či jejich eventuální omyl ohledně běhu této lhůty⁶⁹. Toto ustanovení tedy účinkuje automaticky bez jakéhokoliv zásahu osob nebo soudu.

Podmínkou použití tohoto ustanovení pak je, že od zániku SJM nebo od jeho zúžení uplynuly tři roky. Dalším předpokladem je, že se manželé nevypořádali

⁶⁶ R 42/72, také B 65/71

⁶⁷ Rozsudek NS ČR ze dne 14.11.2002, sp. zn. 31 Cdo 2428/2000

⁶⁸ Zajímavé a do jisté míry provokativní stanovisko ohledně nutnosti dodržení tříleté lhůty pro vypořádání dohodou zaujali JUDr. M. Vašíček a T. Chobola, kteří se ve svém článku „Nad povahou lhůty pro vypořádání SJM dohodou podle § 150 Obč. Z: Skutečně na to mají bývalí manželé pouze tři roky?“ pokusili dokázat, že za určitých okolností lze SJM vypořádat dohodou i po uplynutí tří let od zániku manželství. Viz Právní rozhledy č. 9/2002, s. 441.

⁶⁹ Jak uvedl NS v rozsudku sp. zn. 22 Cdo 1057/2003: „Nevyvratitelná domněnka vypořádání zaniklého BSM nastupuje i v případě, že návrh na vypořádání BSM byl u soudu podán po uplynutí tříleté lhůty od jeho zániku jen v důsledku nesprávného vyznačení data právní moci rozsudku o rozvodu manželství.“

písemnou dohodou a žádný z nich ani nepodal návrh na vypořádání soudem. Kromě toho musí samozřejmě existovat alespoň část SJM, která zůstala nevypořádána, oba manželé musí být naživu, nebo od smrti jednoho z nich musí uplynout doba delší než tři roky (v opačném případě by se SJM vypořádalo v řízení o dědictví podle ustanovení § 175a n. OSŘ).

Po uplynutí tříleté lhůty tedy nastupuje zákonem stanovený způsob vypořádání:

- Ohledně věcí movitých platí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich výlučně jako vlastník užívá věci ze společného jmění pro svou potřebu, své rodiny a své domácnosti⁷⁰. Věc však nemusí být užívána po celou tříletou dobu, je možná i doba přiměřeně kratší, lze-li z ní usuzovat na trvalost užívání a toto užívání se neděje proti vůli druhého manžela. Pak se tento manžel stává výlučným vlastníkem této konkrétní věci.

Nejsou-li splněny tyto podmínky, stane se movitá věc předmětem podílového spoluvlastnictví mezi manžely, přičemž jejich podíly jsou rovné.

- Věci nemovité jsou ze zákona předmětem podílového spoluvlastnictví s rovnými podíly bez ohledu, který z manželů je užívá. Katastrální úřad tuto skutečnost zapíše na základě souhlasného prohlášení obou manželů, jehož obsahem bude prohlášení, že podmínky pro uplatnění zákonné domněnky byly splněny⁷¹.

Jestliže tato domněnka již nastala, nelze povolit vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí podle dohody o vypořádání SJM.

Co se týče společných majetkových práv, pohledávek a společných závazků, které jsou součástí SJM, platí právní účinek nevyvratitelné domněnky přiměřeně i na ně. V této souvislosti se judikatura zabývá i osudem členského podílu v bytovém družstvu. NS vyjádřil, že pokud nedošlo k vypořádání členského podílu v bytovém družstvu ani dohodou, ani nebyl ve tříleté lhůtě podán návrh na vypořádání soudem, „*pak se (po zrušení jejich společného nájemního práva podle § 705 odst. 2 OZ) použije ustanovení § 149 odst. 4 OZ o vypořádání tzv. ostatních majetkových práv manželům společných.*

⁷⁰ Takový způsob užívání je naplněn, pokud se na konci tříleté lhůty vytvořil faktický stav trvalého nerušeného užívání věci.

⁷¹ Podpisy manželů na tomto prohlášení musí být úředně ověřeny, přičemž splnění podmínek se prokazuje např. pravomocným rozsudkem soudu o rozvodu manželství.

Toto právo se vypořádává podle zásad pro vypořádání podílového spoluvlastnictví, přičemž se vychází ze stejných podílů účastníků“⁷².

Právní režim uspořádání majetku podle zákonné domněnky je závazný jak pro manžele, tak pro třetí osoby, které jsou rovněž povinny zákonný stav respektovat a nemohou vůči vypořádání SJM domněnkou nic namítat ani se mu jinak bránit.

Jsou-li mezi stranami pochybnosti o účincích domněnky, mohou se domáhat určení, zda jsou či nejsou subjektem práv takto vzniklých. Vypořádání SJM však již žádat nemohou.

Ustanovení § 150 odst. 4 OZ (stejně tak i dřívější ustanovení § 149 odst. 4 před novelou) stále vyvolává řadu otázek k zamyšlení. Předmětem časté diskuse bylo, jakým způsobem by měl soud vypořádat spoluvlastnictví bývalých manželů k nemovitostem, pokud žalobce v návrhu na vypořádání SJM tyto nemovitosti neoznačil jako předmět vypořádání a ve tříleté lhůtě o jejich vypořádání žádný z bývalých manželů nepožádal. I judikatura se v této věci vyjádřila v podstatě dvojím způsobem. NS ve svém rozhodnutí⁷³ judikoval, že jestliže žádný z účastníků ve tříleté lhůtě neučinil předmětem vypořádání nemovitosti, ani ohledně nich neuzavřel dohodu, lze mít za jisté, že se nemovitosti staly předmětem podílového spoluvlastnictví účastníků bez ohledu na to, že spor o vypořádání SJM (tehdy BSM) dále probíhal. S tímto názorem se ve svém článku ztotožňuje i JUDr. Králíčková⁷⁴, která klade důraz především na zásadu právní jistoty: „Na skutečnost, že se manželé v dostatečně dlouhé době tři let nedohodnou o vypořádání společného jmění nebo se nerozhodnou svoji neschopnost, neochotu či nechuť ke komunikaci, která by vedla k uzavření smlouvy o vypořádání zaniklého majetkového společenství, řešit soudní cestou, musí být v zákoně jednoduché a jednoznačné řešení, aby i soudní rozhodnutí ve věci manželského majetkového práva byla předvídatelná... Pokud manželé zákonné možnosti nevyužijí, v zájmu právní jistoty jich samotných a zejména třetích osob, zákon konstruuje nevyvratitelnou domněnku vypořádání, což je legitimní řešení.“ Opačný názor zastupují autoři článku „Nevyvratitelná právní domněnka vypořádání BSM“⁷⁵, kteří vyzdvihují jiné

⁷² Rozsudek NS ČR sp. zn. 22 Cdo 2565/2003; k tomu také rozsudek NS ČR sp. zn. 22 Cdo 590/2003

⁷³ Rozhodnutí NS ČR ze dne 2.8.2005, sp. zn. 22 Cdo 2679/2004

⁷⁴ Králíčková, Z. Vypořádání společného jmění manželů a obecná výkladová pravidla a zásady právní. Bulletin advokacie č. 10/2006, s. 41.

⁷⁵ Hašek, J., Kazda, P. Nevyvratitelná právní domněnka vypořádání BSM. Bulletin advokacie č. 5/2006, s. 35

rozhodnutí⁷⁶ NS vyjadřující, že nevyvratitelná právní domněnka vypořádání BSM (SJM) nemohla nastoupit, bylo-li ve stanovené tříleté lhůtě zahájeno řízení o vypořádání BSM (SJM). Domnívají se, že opačný výklad by mohl vést až k absurdním situacím, kdy by se předmětem vypořádání mohly stát cenné věci v držení jen jednoho manžela, přičemž o zbytku SJM by ohledně vypořádání platila zákonná domněnka, čímž by byl vlastně druhý z manželů podstatně zvýhodněn.

Odborná veřejnost si klade v souvislosti s § 150 odst. 4 OZ i další otázky, jejichž nastínění by bylo již nad rámec této práce⁷⁷.

3.4. Předmět vypořádání

Smyslem vypořádání společného jmění je určení, který z manželů ztrácí vlastnictví k jednotlivým věcem, a kterému z nich vlastnictví k těmto věcem zůstává, přičemž taková úprava se má týkat jak jednotlivých věcí, tak případně celé masy majetku. Předmět společného jmění ovšem netvoří pouze věci, ale rovněž, jak již bylo výše zdůrazněno, pohledávky a jiná práva nebo jiné majetkové hodnoty vzniklé za trvání manželství. Nutnost vypořádání se vztahuje i na ně. Rozděluje se tedy vše, co je manželům společné z podstaty manželství.

Všeobecně se přijímá, že předmětem vypořádání SJM mohou být jen ty jeho části, které ke dni zániku tvořily jeho masu. Ostatní věci, které byly během manželství spotřebovány, popř. převedeny na třetí osobu, vypořádat již nelze⁷⁸.

Co se týče společných závazků, vypořádání kterýmkoli způsobem nemá vliv na třetí osoby, zohledňuje se pouze mezi manžely. Ti jsou i po zániku a vypořádání SJM zavázáni společně a nerozdílně a věřitel se může domáhat uspokojení své pohledávky z celého jejich majetku vůči kterémukoli z nich nebo i vůči oběma⁷⁹. Za povšimnutí stojí otázka, jaký je právní statut věci, která je předána jako plnění dluhu dlužníkem některému z bývalých manželů coby jednomu ze solidárních věřitelů. Za trvání manželství by věc automaticky náležela do SJM. Okamžikem zániku SJM však manželé již nic do společného jmění nenabývají. Věc tedy připadne tomu z bývalých manželů,

⁷⁶ Rozhodnutí NS ČR ze dne 24.2.2000, sp. zn. 22 Cdo 2574/98

⁷⁷ Viz např. Kratochvíl, Z. Nevyvratitelná právní domněnka při zániku SJM. Bulletin advokacie č. 10/2006, s. 46

⁷⁸ Podaný, J. K náhradě tzv. investic v rámci vypořádání společného jmění manželů soudem. Právní rozhledy č. 14/2008

⁷⁹ Opačný názor však NS vyjádřil v již výše zmíněném rozsudku velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia NS ČR ze dne 12.9.2007, sp. zn. 31 Odo 677/2005; viz výše

kterého si dlužník pro splnění dluhu vybral⁸⁰. Závisí pak jen na vztazích mezi manžely jako spoluvěřiteli, zda se dohodnou na určité kompenzaci pro toho z manželů, kterého si dlužník pro splnění dluhu nevybral.

Jisté obtíže mohou vzniknout při vymezení předmětu vypořádání, bylo-li SJM za trvání manželství zúženo dle § 148 OZ až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Po právní moci rozhodnutí o zúžení trvá SJM jen k takto vymezeným věcem. Dojde-li poté k rozvodu manželství, zaniká ke dni právní moci rozsudku o rozvodu manželství společné jmění manželů jen k těmto věcem tvořícím obvyklé vybavení společné domácnosti. K ostatním věcem zaniklo SJM již ke dni jeho zúžení. Proto po rozvodu manželství budou předmětem vypořádání pouze věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti a jen ohledně těchto bude možné uzavřít dohodu o vypořádání nebo podat návrh k soudu na vypořádání ve lhůtě tří let od rozvodu manželství. U ostatních věcí je třeba toto učinit od skutečného zániku SJM, tedy od jeho zúžení⁸¹.

Předmětem vypořádání nebude dluh, který sice vznikl za trvání manželství, avšak ze smlouvy o půjčce uzavřené jen jedním manželem, i když peněžní prostředky získané na základě této smlouvy jsou nabývány do SJM. Z tohoto závazku nebudou zavázáni oba manželé společně, nýbrž pouze ten, který smlouvu uzavřel. Při vypořádání se pak přihlíží k jeho individuálnímu závazku podle § 149 odst. 2 OZ⁸².

Ohledně příjmů z pracovního poměru bylo již výše naznačeno, že jsou součástí společného jmění. Vydá-li tedy některý z manželů část svých pracovních příjmů na věc náležející do SJM, nemůže při vypořádání požadovat za toto úhradu podle ustanovení § 149 odst. 2 OZ.

Jelikož od novely č. 91/1998 spadají do SJM i věci sloužící k výkonu povolání, je nutno vypořádat rovněž tyto věci a v jejich rámci také podnik nebo obchodní podíl.

Provádí-li se vypořádání dohodou, účastníci ani nemusí znát přesnou hodnotu masy rozdělovaného majetku. Nezabývají se jí. Jednoduše rozhodují o tom, komu co zůstane a kdo o co přijde. Koná-li však vypořádání SJM soud, potřebuje stanovit správnou cenu tohoto jmění, protože musí správně provést vypořádání jak po stránce kvalitativní, tak i kvantitativní. Ocenění věci se provádí na základě shodných tvrzení

⁸⁰ Vašíček, M., Dvořáček, D. Společné jmění manželů a vypořádání závazků. Právní rozhledy č. 11/2004

⁸¹ Rozsudek NS ČR, sp. zn. 22 Cdo 2903/2005, viz Právní rozhledy č. 19/2007, s. 718 a n.

⁸² Viz např. R 57/1970

účastníků nebo, neshodnou-li se manželé na ceně, pomocí znaleckého posudku, popř. ji určí soud podle své úvahy. Stanovení ceny se musí opírat o logické důvody a správné argumenty, stav věci musí být dostatečně popsán ke dni zániku i k okamžiku vypořádání.

Při vypořádání je třeba se zabývat rovněž vztahy vzniklými mezi jednotlivými manžely co do jejich odděleného vlastnictví. Výše již bylo pojednáno o institutu tzv. zápočtů. Je třeba ještě dodat, že nároky manželů na náhradu investic podle § 149 odst. 2 OZ nemusí být přiznány v plné výši⁸³. Se zřetelem k ZoR manžel ani nemůže uspět se všemi nároky podle tohoto ustanovení. Podle zásad ZoR je totiž manžel povinen pečovat o rodinu i s použitím jeho výlučného majetku. Při pohybu majetku opačnými směrem však na vůli manželů a jejich aktivitě nezáleží. Soud je povinen sám zjišťovat, zda a kolik bylo investováno ze SJM na oddělený majetek každého z manželů.

Kromě pohybů majetku mezi výlučným vlastnictvím jednoho z manželů a společným jměním může nastat i pohyb majetku mezi výlučnými majetky obou manželů, kdy jeden z manželů investuje prostředky ze svého odděleného majetku do odděleného majetku druhého manžela. Pro tyto majetkoprávní vztahy platí obecně to, co pro takové vztahy jakýchkoli dvou fyzických osob. Výjimku tvoří pouze § 114 OZ týkající se promlčení mezi manžely, které nepočíná ani neběží (nejde-li o opětující se plnění). Po zániku manželství ovšem začíná promlčecí doba běžet.

Zajímavá situace nastane, uzavře-li rozvedený manžel po zániku, ale před vypořádáním SJM nové manželství. Zaniklé SJM je třeba vypořádat, a to již za existence nového SJM. V takovém případě zůstane rozvedenému manželovi, který již uzavřel nové manželství, vypořádaná část původního SJM v jeho odděleném vlastnictví. Vypořádáním totiž nic nenabyl. Pokud by se ovšem měla vyrovnat hodnota

⁸³ K tomu se vyjádřila soudní praxe (R 42/72) takto: „Jestliže byla nějaká věc získána za trvání manželství a bezpodílového spoluvlastnictví zčásti z prostředků patřících jenom jednomu z manželů, pak při vypořádání byl manžel, z jehož prostředků byl tento náklad vynaložen, oprávněn toliko požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co takto vynaložil. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota věci nižší, než byla její původní hodnota, bylo třeba k tomu přihlídnout a náklady, které na ni jeden z manželů vynaložil, se nehradily v plné výši. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota takové věci vyšší než původní hodnota, pak by se k tomu při stanovení náhrady nákladů, vynaložených jen z prostředků jednoho z manželů, nepřihlíželo. Do BSM totiž náležela a oběma manželům je společná věc v takto zvýšené hodnotě, takže z této zvýšené hodnoty se vycházelo i při stanovení podílů na společném majetku.“

vypořádávaného SJM peněžitou částkou, kterou by musel zaplatit z prostředků nového SJM, šlo by o nakládání s majetkem, které by podle konkrétních okolností nejspíše nebylo běžnou záležitostí. Proto by byl třeba souhlas nového manžela. Použití prostředků nového SJM by bylo považováno za investici na oddělený majetek jednoho z manželů, kterou by soud dle § 149 odst. 2 OZ při vypořádání musel zohlednit.

4. Další následky rozvodu manželství

V této kapitole se pouze stručně zmíním o dalších následcích rozvodu manželství zasahujících do majetkových vztahů manželů, které budou rozvádějící se manželé muset vyřešit. Jedná se o otázky vypořádání společného bydlení a vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely. Byť jde o následky významné, jejich podrobný rozbor překračuje rozsah mé práce, a proto pouze nastíním základní možné podoby řešení těchto záležitostí.

4.1. Vypořádání společného bydlení

Při vypořádání společného bydlení přicházejí nejčastěji v úvahu následující situace:

- a) Dům, v němž mají manželé dosud společný byt, zůstane po rozvodu nadále ve vlastnictví jen jednoho z (bývalých) manželů. Ztrátou vlastnictví k tomuto bytu ztratí druhý rozvedený manžel rovněž užívací právo k bytu. V tomto smyslu se vyjádřila i soudní praxe⁸⁴.
- b) Dům však může při vypořádání výjimečně přijít i do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů. Vypořádáním jejich SJM se tak na jejich právu k bytu nic nemění, oba užívají byt nadále na základě svého vlastnického práva. Případné spory by bylo ovšem nutno řešit dle ustanovení OZ o podílovém spoluvlastnictví. Právní teorie i soudní praxe se shodují v tom, že vypořádání nemovitosti ve společném jmění soudem řešením podílového spoluvlastnictví by mělo být opravdu krajní možností. Pokud se totiž bývalí manželé nedokázali ohledně nemovitosti jako manželé sami dohodnout, těžko lze předpokládat, že toho budou schopni jako podíloví spoluvlastníci.
- c) Jedná-li se o byt v jejich společném nájmu, mohou se rozvedení manželé sami dohodnout o dalším užívání bytu. Nedohodnou-li se, zruší na návrh společný nájem soud a určí, který nájemce je bude dál užívat. Při společném nájmu je třeba rozlišovat, zda se jedná o byt družstevní či nedružstevní.

⁸⁴ Viz např. R 33/1966: „Případně-li domek ze jmění, jež tvořilo zákonné majetkové společenství manželů, do vlastnictví jednoho manžela, stalo se užívání bytového prostoru druhým manželem užíváním bez právního důvodu.“

- d) Jako společný byt mohou manželé ovšem užívat i takový, který je v odděleném vlastnictví jednoho z manželů. Manžel, o jehož vlastnictví se nejedná, pak užívá byt svého manžela jako příslušník jeho domácnosti. Okamžikem rozvodu přestává být tento manžel příslušníkem domácnosti a na návrh druhého manžela soud vysloví, aby se vystěhoval.

4.2. Vzájemná vyživovací povinnost rozvedených manželů

Jak již bylo výše poznamenáno, rozvodem manželství zaniká vyživovací povinnost mezi manžely. Okamžikem rozvodu manželství však současně vznikají předpoklady pro založení vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely. Jelikož otázka vyživovací povinnosti rozvedených manželů je značně široká a s tématem mé práce souvisí spíše okrajově, ráda bych pouze vymezila (s ohledem na komparaci s rakouským právním řádem) její základní právní úpravu.

Nezbytnou podmínkou existence této vyživovací povinnosti je dřívější existence manželství⁸⁵.

Vyživovací povinnost jednoho rozvedeného manžela vůči druhému trvá po dobu, po kterou je oprávněný manžel tzv. potřebný, není tedy schopen se sám živit. Podmínkou vzniku této povinnosti je ovšem i skutečnost, že povinný manžel je schopen toto výživné druhému (bývalému) manželovi poskytnout. Důležitým pravidlem tohoto druhu vyživovací povinnosti je rovněž, že přiznání výživného nepřichází v úvahu tam, kde by to bylo v rozporu s dobrými mravy.

Dikce zákona, co se týče tohoto druhu vyživovací povinnosti, zní, že povinný manžel má pouze přispívat na „přiměřenou výživu“ manžela oprávněného, a to „podle schopností, možností a majetkových poměrů“ druhého manžela⁸⁶. Ovšem pokud se rozvedený manžel porušením manželských povinností na rozvratu manželství, jenž vedl k rozvodu, převážně nepodílel a byla-li mu rozvodem způsobena závažná újma, pak má tento rozvedený manžel právo na výživné ve stejném rozsahu jako mezi manžely, tj. rozsah, který zajišťuje zásadně stejnou hmotnou a kulturní úroveň oprávněného a povinného. Toto tzv. sankční výživné lze přiznat po dobu nejdéle 3 let od rozvodu.

⁸⁵ O výživném mezi rozvedenými manžely nelze uvažovat u manželství, které bylo prohlášeno za neplatné, protože takové manželství se považuje za neuzavřené, tedy neexistující.

⁸⁶ To je zásadní rozdíl např. od vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem, kdy platí zásada, že děti mají právo podílet se na životní úrovni svých rodičů, stejně tak již zde neplatí zásada, že musí být zajištěna v zásadě stejná hmotná a kulturní úroveň, jak je to mezi manžely

II. Rakouská právní úprava

Převážná část rakouského rodinného práva je upravena jednak ve Všeobecném občanském zákoníku z roku 1811 (dále „ABGB⁸⁷“), jednak v zákoně o manželství z roku 1938 (dále „EheG⁸⁸“). Podobně jako český zákon o rodině upravuje v zásadě celou oblast práva rodinného včetně manželského a v občanském zákoníku je pouze v rámci věcných práv upraveno manželské právo majetkové, obsahuje rakouský ABGB ustanovení o majetkovém právu mezi manžely a účinky existujícího manželství, zatímco vznik, zánik, jakož i právní následky zániku manželství reguluje zvláštní zákon o manželství. Považuji za potřebné zmínit alespoň nejdůležitější novely těchto dvou zákonů, které se dotkly rakouského manželského práva. V roce 1978 přijatý zákon⁸⁹ zakotvil nově § 98 ABGB přiznávající manželovi, který se podílel na výdělku druhého, přiměřenou finanční náhradu a § 55a EheG, který upravil novou formu rozvodu manželství, tzv. rozvod ve vzájemné shodě (viz dále). Zákonem přijatým v roce 1999⁹⁰ pak byly novelizovány důvody rozvodu manželství zaviněného jen jedním z manželů.

Tímto ovšem nejsou prameny rakouského rodinného práva vyčerpány. Jednotlivé záležitosti z této právní oblasti jsou regulovány v dalších zákonech a předpisech nižší právní síly.

5. Pojem rozvodu manželství v rakouské úpravě

Rozvod manželství byl v rakouském právním řádu poprvé zakotven právě v zákoně o manželství (EheG), který vycházel zásadně z principu zavinění, vedle něj však upravoval i princip rozvratu. Ze zásady zavinění vyplývá, že manžel může podat žádost o rozvod manželství, jestliže druhý z manželů svým zaviněním porušil své manželské povinnosti tak hluboce, že další soužití se jeví jako nepřijatelné. Princip rozvratu řeší otázku, zda je manželské společenství fakticky rozvráceno v takové míře, že již nelze očekávat jeho obnovení.

Rozvodové právo doznalo podstatných změn již zmiňovanou novelou zákona o manželství, která byla přijata v roce 1978. Nejvýznamnějšími novinkami bylo rozšíření okruhu použitelnosti principu rozvratu a uzákonění nového stěžejního institutu, tzv.

⁸⁷ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch JGS 1811/946 idF

⁸⁸ Ehegesetz dRBGI 1938/807 idF

⁸⁹ BGBl 1978/280

⁹⁰ BGBl 1999/125

rozvodu po vzájemné shodě. Od této novely zná rakouský EheG následující podoby rozvodu manželství:

- a) rozvod zaviněný jedním z manželů dle § 49 EheG,
- b) rozvod z jiných důvodů dle §§ 50-52 EheG,
- c) rozvod z důvodu zrušení společné domácnosti dle § 55 EheG a
- d) rozvod po vzájemné shodě podle § 55a EheG,

přičemž první dvě podoby jsou chápány jako sporné formy rozvodu manželství, kdy se manželství rozvádí z určitého rozvodového důvodu, který tvoří funkční vadu manželství.

V návaznosti na novelu zákona o manželství přijatou v roce 1999 byly opakovaně, zejména ze strany soudců⁹¹, vzneseny požadavky na odstranění zásady zavinění. Zcela se to zatím nepodařilo, avšak tato zásada byla potlačena ve prospěch principu rozvratu v tom smyslu, že byly odstraněny absolutní rozvodové důvody⁹².

5.1. Rozvod po vzájemné shodě

Rozvod po vzájemné shodě, obdoba české zjednodušené varianty rozvodu manželství dle ustanovení § 24a ZoR, se uskutečňuje v nesporném řízení, přičemž platí, že manželé musí podat žádost o rozvod manželství společně. Manželství je pak rozvedeno usnesením soudu, byly-li kumulativně splněny čtyři předpoklady:

a) Manželé spolu po dobu minimálně šesti měsíců nežijí, je tedy zrušeno manželské soužití v nejširším smyslu⁹³. V praxi to pak znamená, že tato podoba rozvodu není možná prvních šest měsíců po uzavření manželství.

b) Oba manželé musí připustit nenapravitelný rozvrat manželství.

c) Mezi manžely existuje shoda o rozvodu manželství.

d) Manželé před soudem uzavřou nebo soudu předloží písemnou dohodu účastníků o určitých následcích rozvodu, a sice ohledně péče o děti a jejich pobytu po rozvodu, ohledně výkonu práva rodiče na osobní styk s dítětem, vyživovací povinnosti k dítěti, výživného mezi rozvedenými manžely a v neposlední řadě ohledně zákonných

⁹¹ K tomu: Deixler-Hübner, A. Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft – rechtliche Folgen der Ehe, Scheidung und Lebensgemeinschaft. 6. Auflage. Wien: Orac, Rechtspraxis, 2001, s. 59

⁹² Absolutní důvody rozvodu manželství jsou takové, které mají za následek v každém případě rozvod manželství. Při prokázání absolutního rozvodového důvodu pak bylo irelevantní, zda takovým prohrěškem bylo manželství rozvráceno nebo mohlo být i nadále považováno za harmonické.

⁹³ Manželské soužití zahrnuje podle § 90 ABGB zejména společné bydlení, povinnost věrnosti, slušného zacházení, podpory a pomoci.

majetkoprávních nároků mezi manžely pro dobu po rozvodu. Poslední jmenovaná dohoda se bude vztahovat na finanční náhradu spolupůsobení manžela na výdělku druhého stejně jako na rozdělení majetku určeného k běžnému užívání a manželské úspory.

Z uvedeného vyplývá, že tato varianta rozvodu manželství je plně ovládána principem rozvratu. Soud nezkoumá důvody rozvodu manželství, opírá se pouze o shodná tvrzení manželů a princip zavinění zde nemá místo.

Manželé se mohou dohodnout na rozvodu dle ustanovení § 55a EheG, i když již běží sporné řízení o rozvodu manželství dle jiných ustanovení tohoto zákona⁹⁴.

5.2. Rozvod z důvodu zrušení společné domácnosti

Další možná podoba rozvodu manželství je upravena v § 55 EheG. I tato je ovládána pouze principem rozvratu, neuplatňuje se zde zásada zavinění. „*Pokud manželé spolu alespoň tři roky nežijí, může každý z manželů podat žádost o rozvod manželství z důvodu hlubokého a nenapravitelného rozvratu*“⁹⁵. Nabude-li však soud přesvědčení, že lze očekávat obnovení společného soužití, manželství nerozvede. Ustanovení § 55 EheG je tedy postaveno na objektivních kritériích zrušení společné domácnosti a zániku manželství. Vina manželů na rozpadu domácnosti není rozhodující⁹⁶.

5.3. Sporný rozvod

Tento způsob rozvodu manželství se uskutečňuje zpravidla proti vůli jednoho z manželů, a proto předpokládá určité rozvodové důvody. Sporný rozvod manželství ovládá princip rozvratu, popř. také princip zavinění. Rakouské právo v tomto směru rozlišuje:

⁹⁴ §§ 49-55 EheG

⁹⁵ § 55 odst. 1 EheG doslova mluví o zrušení společné domácnosti: „Ist die häusliche Gemeinschaft der Ehegatten seit drei Jahren aufgehoben, so kann jeder Ehegatte wegen tiefgreifender unheilbarer Zerrüttung der Ehe deren Scheidung begehren...“

⁹⁶ V § 55 odst. 2 EheG ovšem dal zákonodárcé žalovanému manželu možnost odporovat rozvodu, a to v případě, že žalující manžel zavinil nebo převážně zavinil rozvat manželství a žalovanému by rozvod způsobil vážnější újmu než žalujícímu odmítnutí žádosti. Žádosti o rozvod manželství bude ovšem vyhověno bez ohledu na zavinění rozvratu manželství nebo na způsobenou újmu druhému manželu, je-li společná domácnost manželů zrušena alespoň šest let.

5.3.1. Rozvod zaviněný jedním z manželů dle § 49 EheG

Manžel může požadovat rozvod manželství, jestliže druhý z manželů „těžkým manželským prohřeškem“ (schwere Eheverfehlung) nebo nečestným či nemorálním chováním rozvrátil manželství tak hluboce, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Ze znění ustanovení § 49 EheG tedy vyplývá, že tento typ je ovládán nejen principem rozvratu, ale také principem zavinění. Důvody této formy rozvodu tudíž spočívají v zaviněném porušení manželských povinností, které má za následek rozvrat manželství. To znamená, že provinění manžela musí být v příčinné souvislosti s rozvratem manželství. V této spojitosti zůstává spornou otázkou, zda jako rozvodový důvod přichází takový manželský prohřešek v úvahu, jestliže již před jeho spácháním bylo manželství nenapravitelně rozvráceno.

„Těžkým manželským prohřeškem“ je myšleno porušení manželských povinností směřující proti manželovi, které naplňuje dle znění zákona především nevěra, použití fyzického násilí nebo těžké duševní utrpení, zahrnující zejména porušení povinnosti manželského soužití, společného bydlení a vedení domácnosti, slušného zacházení, vzájemné pomoci a vyživovací povinnosti. Judikatura toto vymezení dále doplňuje a konkretizuje⁹⁷.

Jako „nečestné či nemorální chování“ je chápáno provinění se proti právu nebo dobrým mravům, které druhý manžel považuje za manželství rozvracující důvod. Toto jednání tedy nemusí nutně směřovat proti druhému manželovi. Půjde například o alkoholismus, gamblerství, prostituci nebo opakující se kriminalitu.

Tato forma rozvodu je ovšem vyloučena, porušil-li tímto způsobem manželské povinnosti sám žalující manžel. Z toho důvodu je na jeho žádost o rozvod manželství nahlíženo jako na neopodstatněnou. Právo podat žádost o rozvod manželství nemá ani ten, z jehož chování vyplývá, že druhému manželovi jeho prohřešek odpustil, popř. jej nepocituje jako manželství rozvracující. Dalším důvodem vylučujícím rozvod dle § 49 EheG je uplynutí šestiměsíční lhůty od okamžiku, kdy se manžel dozvěděl o rozvodovém důvodu.

⁹⁷ Dle soudní praxe se jedná např. o umělé oplodnění bez vědomí druhého manžela, vytrvalé a bezdůvodné odírání sexuálního kontaktu, porušení listovního tajemství (otevření pošty) nebo tajné opakované výběry peněžních prostředků z účtu. K tomu: Deixler-Hübner, A. Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft – rechtliche Folgen der Ehe, Scheidung und Lebensgemeinschaft. 6. Auflage. Wien: Orac, Rechtspraxis, 2001, s. 63 a n.

5.3.2. Rozvod z jiných důvodů dle § 50 a n. EheG

Tato varianta rozvodu manželství zahrnuje tři skupiny rozvodových důvodů, a sice:

a) jednání v duševní poruše:

§ 50 EheG umožňuje rozvod manželství v případě, že manželství bylo rozvráceno vinou jednoho z manželů, jehož chování však nemůže být chápáno jako „těžký manželský prohřešek“ ve smyslu § 49 EheG, jelikož jeho příčinou byla duševní porucha jednajícího manžela, a rozvrat je tak hluboký, že již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Za duševní poruchu ve smyslu § 50 EheG se považuje závažné porušení schopnosti ovládací a rozpoznávací, které sice nedosahuje rozsahu duševní choroby, ale snižuje přičetnost jednající osoby⁹⁸. Rozvodovým důvodem zde však není duševní porucha samotná, nýbrž s touto poruchou spojené chování, které má za následek rozvrat manželství.

b) duševní choroba:

Dosáhla-li však duševní porucha takových rozměrů, že lze z medicínského hlediska mluvit o duševní chorobě (např. schizofrenie), představuje pak duševní choroba samotná důvod k rozvodu. V tomto případě se již nezkoumá, zda se duševně nemocný dopustil pod vlivem této choroby určitého manželství rozvracujícího chování. Nemoc však musí dosáhnout takového stupně, že životní společenství mezi manžely je po duševní stránce rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení. Aby manželství mohlo být rozvedeno z tohoto důvodu, musí jít o chorobu nevyléčitelnou, přičemž postačuje, že zlepšení nelze očekávat v dohledné době.

c) nakažlivé nebo odpor vzbuzující nemoci:

Manžel může rovněž požadovat rozvod manželství, pokud druhý z manželů trpí nakažlivou nebo odpor vzbuzující chorobou a v dohledné době nelze očekávat její vyléčení nebo zánik hrozby nakažení. Musí se jednat o těžkou nakažlivou chorobu, která představuje ohrožení života nebo důležitých tělesných funkcí (např. lepra, AIDS, pohlavní nemoci). Není-li nemoc nakažlivá, musí alespoň vzbuzovat odpor, aby mohla být považována za důvod k rozvodu dle ustanovení § 52 EheG. Odpor vzbuzující nemoc je pak taková, která vyvolává silnou nevoli (např. mokvajících a páchnoucích ekzémy

⁹⁸ Pod tímto pojmem si můžeme představit hysterii, melancholii, lehké psychopatické stavy, chorobnou žárlivost nebo frigiditu.

nebo rakovina kůže). Dalším předpokladem použití tohoto ustanovení je délka onemocnění. Také zde stačí nedohlednost zlepšení.

Skutečnost, že ustanovení §§ 50-52 EheG umožňují zdravému manželovi se rozvést, se vlastně přičiní podstatě manželství. Pro manžele totiž platí oboustranná povinnost podpory a pomoci. Proto je pro případy, kdy by rozvod manželství znamenal pro nemocného manžela mimořádné obtíže, v § 54 EheG zakotvena doložka o zmírnění tvrdosti zákona, která tomuto manželovi dává právo odporu: „*Manželství nemůže být rozvedeno, není-li žádost o rozvod manželství morálně ospravedlnitelná.*“⁹⁹ Ustanovení § 54 EheG musí být zohledňováno rovněž z úřední povinnosti a není tedy nutností, aby se ho dovolával žalovaný manžel.

5.4. Právní následky rozvodu manželství

Právní následky rozvodu manželství v rakouské úpravě jsou velmi podobné úpravě české. Okamžikem rozvodu manželství nastává změna osobního stavu, zanikají osobní práva a povinnosti vyplývající z manželství. Pokud manželé žádným způsobem nemodifikovali zákonný stav oddělených majetků (viz dále), na jejich majetkoprávních vztazích se v zásadě nic nemění. Je ovšem třeba rozdělit alespoň „majetek manželů určený k běžnému užívání a manželské úspory“ (dle zásady spravedlnosti) a manžel, který se podílel na výdělku druhého manžela, má nárok na přiměřenou finanční náhradu¹⁰⁰. Velkou pozornost rakouský EheG věnuje úpravě výživného mezi rozvedenými manžely. Rozlišuje nárok na výživné při rozvodu zaviněném jedním z manželů a při rozvodu z jiných důvodů. Rozvedení manželé si zásadně ponechávají příjmení, které používali v (rozvedeném) manželství. Mohou však před matričním úředníkem prohlásit, že přijímají své dřívější příjmení, přičemž nejsou omezení žádnou lhůtou. V oblasti dědického práva rozvedený manžel přestává být zákonným dědicem druhého manžela. Dle rakouské právní úpravy však manžel přestává být dědicem i tehdy, pokud sice v okamžiku smrti manžela manželství ještě existovalo, avšak byla již u soudu podána žaloba o rozvod manželství. V tomto případě nepřísluší přeživšímu manželovi ani zákonné dědické právo, ani nemůže požadovat rozdělení majetku dle §§ 81 a n. EheG.

⁹⁹ Toto je posuzováno dle jednotlivých případů stejně jako podle délky manželství, věku manželů i příčin onemocnění.

¹⁰⁰ Podrobněji o tom v následujících kapitolách.

6. Manželské majetkové právo (Ehegüterrecht)

Manželské majetkové právo upravuje majetkoprávní poměry mezi manžely, nezahrnuje však v žádném případě všechny možné majetkové vztahy manželů¹⁰¹.

Na rozdíl od českého institutu SJM, který je ve své podstatě chápán jako manželské majetkové společenství vyjadřující právní jednotu a nedělitelnost manželů, kteří společně užívají věci pro potřebu svou a své rodiny¹⁰², vychází rakouské manželské majetkové právo z režimu oddělených majetků (Gütertrennung), který ovšem může být dalekosáhle modifikován prostřednictvím manželských smluv (Ehepakte). Při uspořádání majetkových vztahů manželů stojí tedy v popředí systém oddělených majetků a až následně lze mluvit o možnosti smluvní regulace. Právní režim oddělených majetků však nebrání tomu, aby po rozvodu manželství byl jeden z manželů povinen odevzdat druhému něco ze svého majetku. Po zániku manželství musí být vypořádán „majetek určený k běžnému užívání“ (Gebrauchsvermögen), zahrnující zejména společné bydlení a zařízení domácnosti, a manželské úspory, a to na návrh jednoho z manželů podle zásady spravedlnosti.

6.1. Zákonné uspořádání majetkových vztahů manželů

Pokud si manželé mezi sebou nedohodli něco jiného, platí zákonný stav oddělení jejich majetků (Gesetzlicher Güterstand)¹⁰³. V tomto případě se uzavřením manželství na majetkových vztazích manželů v zásadě nic nemění, jejich majetek zůstává jako doposud oddělen. Každý z manželů si ponechává ten majetek, který během manželství nabyt, a zůstává jeho výlučným vlastníkem. Manžel nemůže s majetkem druhého manžela disponovat. Na druhou stranu ani neručí za závazky druhého manžela, s výjimkou případů, kdy se zavázal společně s manželem jako ručitel nebo solidární dlužník¹⁰⁴. Do majetku, ze kterého se může věřitel uspokojit, náleží pouze majetek manžela.

¹⁰¹ Kupříkladu nárok na výživné nebo kupní, směnná či darovací smlouva se pod manželské majetkové právo neřadí.

¹⁰² Knappová, M., Švestka, J., Dvořák J. a kolektiv. Občanské právo hmotné I. 4., aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, a. s., 2005, s. 381

¹⁰³ § 1233, 1237 ABGB

¹⁰⁴ Tak pokud manžel pořídí např. nový plazmový televizor a následně za něj není schopen zaplatit, povede proti němu prodávající exekuci. Třebaže manželka disponuje svým majetkem, věřitel (prodávající) na její majetek nedosáhne.

Institut oddělených majetků¹⁰⁵ se vztahuje předně na všechny před uzavřením manželství nabyté věci, zásadně se ovšem uplatňuje i na předměty získané za trvání manželství, přičemž po zániku manželství jsou tyto předměty, pokud spadají pod „majetek manželů určený k běžnému užívání“, rozděleny mezi manžele bez ohledu na jejich majetkové poměry.

6.2. Manželské smlouvy (Ehepakte)

Dle ustanovení § 1217 ABGB se jedná o takové smlouvy, které byly sjednány se zřetelem k uzavření manželství ohledně majetku manželů. Jimi vytvořené uspořádání majetkových vztahů nahrazuje zákonný stav oddělených majetků manželů a modifikuje ho. Navzdory široké definici není možné zahrnout pod tento pojem veškeré majetkoprávní smlouvy mezi snoubenci nebo manžely jen proto, že byly jako manželské smlouvy označeny. Právní teorie ani soudní praxe nepovažují za manželské smlouvy smlouvu kupní, směnnou, darovací, smlouvu o půjčce nebo společenskou smlouvu. Manželskými smlouvami je vždy třeba rozumět jen taková ujednání, která sledují regulaci ekonomické stránky manželství. Tyto dohody by měly v co nejširší míře nahradit zákonné majetkové uspořádání a rozsáhleji regulovat manželské vztahy z hospodářského hlediska, obzvláště otázky zaopatření. Pod manželské smlouvy lze tedy podřadit pouze takové majetkoprávní vztahy mezi manžely, které si lze představit jako objektivně-právní následky manželství. Tato povaha chybí naopak v případě, kdy hlavním účelem smlouvy je pouhý přesun majetku mezi partnery.

Smluvními stranami jsou pravidelně manželé nebo budoucí manželé (ABGB mluví o snoubencích)¹⁰⁶. Manželskou smlouvu ovšem mohou s jedním ze snoubenců nebo manželů uzavřít také třetí osoby, pokud je pak z této smlouvy oprávněn druhý snoubenec, resp. manžel.

Všechny tyto smlouvy potřebují ke své platnosti formu notářského zápisu, což má především zabránit situaci, kdy by byli znevýhodňováni věřitelé.

¹⁰⁵ § 1237 ABGB: „Pokud manželé neuzavřeli o použití jejich majetku žádnou zvláštní dohodu, ponechává si pak každý z manželů svá předchozí vlastnická práva, a na to, co každý manžel během manželství získá, nemá druhý manžel žádný nárok.“

¹⁰⁶ Jsou-li smluvní stranou snoubenci, je platnost této smlouvy podmíněna následným sňatkem.

Přímo v zákoně jsou upraveny určité typy těchto smluv, které jsou však již většinou překonány a vyskytují se snad jen místně u určitých vrstev obyvatelstva¹⁰⁷. V moderní době použitelnou smlouvou zůstala již jen smlouva týkající se majetkového společenství. Za zmínku ovšem stojí podle mého názoru také institut věna.

6.2.1. Věno (Heiratsgut)

Pod pojmem věno se podle § 1218 ABGB rozumí takový majetek, který je manželkou nebo pro ni třetí osobou přislíben nebo předán manželovi k ulehčení výdajů spojených s manželstvím¹⁰⁸. Jelikož účelem věna je poskytnutí určité úlevy od manželských výdajů, je tato smlouva účinná až okamžikem uzavření manželství. Uzavřena je buď s manželkou (nevěstou) nebo třetí osobou. Není-li ujednáno něco jiného, získává manžel vlastnické právo k penězům a zužitelným věcem. K ostatním věcem (zejména nemovitostem) získá pouze právo požívat užitky, vlastnické právo zůstává tomu, kdo věno předal. Pokud si ovšem manžel předání věna nesjednal, nemá na něj nárok. Ohledně osudu věna po zániku manželství je rozhodující obsah smlouvy. Pokud takové ujednání chybí, má být věno vráceno ženě nebo jejím dědicům, popř. osobě, která věno předala.

6.2.2. Majetkové společenství (Gütergemeinschaft)

Dohoda o majetkovém společenství je prakticky jedinou důležitou rakouským ABGB upravenou manželskou smlouvou. Manželé nebo snoubenci (při příležitosti následného uzavření manželství) vylučují jejím prostřednictvím zákonné uspořádání majetkových vztahů manželů, a sice oddělených majetků.

Jak bylo již výše řečeno, manželský svazek sám o sobě ještě nezakládá majetkové společenství mezi manžely. K tomu je třeba této zvláštní smlouvy. Může se jednat o dohodu o majetku obou manželů uzavřenou buď už během manželství, tzv.

¹⁰⁷ §§ 1218-1236 ABGB; jedná se o tzv. dar jitřní (§ 1232 ABGB), kterým zákon označuje takový dar, který manžel přislíbí své manželce první ráno po uzavření manželství, dále tzv. vdovský plat (§ 1242 ABGB), kterým se rozumí to, co je určeno manželce k obživě pro případ ovdovění, a institut obvěnění (§§ 1230, 1231 ABGB), tedy jakési odměny přislíbené nevěstě ženichem nebo třetí osobou za hospodářský užitek z věna.

¹⁰⁸ Věno ve smyslu § 1218 ABGB je nutno odlišovat od v § 1220 ABGB upravené tzv. výbavy (Ausstattung), která představuje majetek přenechaný dceři, popř. synovi, při příležitosti uzavření manželství, v praxi často označované právě jako věno.

majetkové společenství mezi živými, nebo teprve za účelem rozdělení pro případ smrti jednoho z manželů. V obou případech přichází v úvahu buď:

a) všeobecné společenství zahrnující veškerý současný a budoucí majetek obou manželů, nebo

b) společenství omezené jen na některé části majetku (např. majetek získaný v budoucnu nebo naopak majetek, který mají oba manželé k dispozici v okamžiku uzavření smlouvy, nebo omezující se pouze na věci movité) – v tomto případě je nutno sepsat ve formě notářského zápisu inventář, který označí všechny do majetkového společenství zahrnuté předměty.

Co se týče všeobecného společenství, zahrnuje aktiva i pasiva, a tudíž soudní praxe v tomto případě nahlíží na manžele jako na osobní dlužníky (Personalschuldner) věřitele druhého manžela. Za závazky druhého manžela však ručí jen společným majetkem, nikoliv svým výlučným jměním¹⁰⁹.

6.2.2.1. Majetkové společenství mezi živými

V tomto případě je možná existence pěti rozdílných majetkových podstat: majetku náležejícího do manželského majetkového společenství, výlučného majetku na straně obou manželů, který se podle kogentních ustanovení nemůže stát společným majetkem (Sondergut), a dále masa majetku každého z manželů, který si vyhradili, aby zůstal odděleným majetkem každého z nich (Vorbehaltsgut).

Ke společnému majetku vzniká manželům spoluvlastnictví. OGH k tomu judikoval, že jde-li o věci movité, manželská smlouva o majetkovém společenství netvoří pouze právní titul, nýbrž i modus pro nabytí spoluvlastnictví manželů. Na samotnou manželskou smlouvu o majetkovém společenství lze tedy nahlížet nejen jako na jeden z důvodů nabývání vlastnictví, ale i jako na jeden ze způsobů, a to prohlášením dle § 428 ABGB, přičemž tento dokument postačuje i pro převod majetku získaného po uzavření této smlouvy.¹¹⁰

Spoluvlastnické podíly se řídí dohodou manželů, chybí-li takové ujednání, má se za to, že podíl každého z manželů se rovná jedné polovině společného majetku. Pro správu společného majetku a zastupování navenek platí přiměřeně ustanovení o

¹⁰⁹ SZ 74/128, k tomu také: SZ 68/226

¹¹⁰ SZ 74/128

spoluvlastnictví¹¹¹. V záležitostech nikoli obvyklých je pak požadován souhlas obou manželů.

Jako spoluvlastníkovi by každému z manželů příslušelo právo samostatně disponovat se svým podílem (pokud by tím neporušil práva ostatních spoluvlastníků). Jelikož to však odporuje účelu manželské smlouvy, nemůže dle mínění judikatury¹¹² manžel sám, pokud jde o vnitřní vztah s druhým manželem, s majetkem ve spoluvlastnictví nakládat. Vůči třetí osobě je takový právní úkon jen jednoho manžela sice platný, avšak jednající manžel je druhému manželu odpovědný za své jednání. Co se týče nemovitostí, bude jednání jen jednoho manžela neúčinné i vůči třetím osobám, bude-li zákaz zcizování a zatěžování takového majetku zapsán v katastru nemovitostí.

Za závazky obou manželů ručí manželé zásadně veškerým společným majetkem, rovněž ovšem vlastním majetkem každého z nich. Co se týče závazků jen jednoho z manželů, je nutno rozlišovat, zda se jedná o všeobecné nebo omezené majetkové společenství. Ve všeobecném majetkovém společenství se ručí společným jměním za všechny závazky jen jednoho manžela včetně osobnostních a těch, které vznikly před uzavřením manželství, vyloučeno je pouze ručení vlastním majetkem druhého manžela. Při omezeném majetkovém společenství pak manžel ručí svým výlučným majetkem a svým podílem na společném jmění.

Pokud jde o zánik manželství, je třeba rozlišovat zánik smrtí jednoho z manželů nebo zánik rozvodem. Zemřel-li jeden z manželů, bude po odečtení dluhů čistý společný majetek rozdělen podle existujících spoluvlastnických podílů, v pochybnostech na poloviny. Jedna část se stane výlučným vlastnictvím přeživšího manžela, druhá připadne do pozůstalosti zemřelého manžela. Zanikne-li manželství rozvodem, platí primárně dohoda manželů. Nedohodnou-li se manželé, při rozvodu manželství bez zavinění, popř. bez převažujícího zavinění, obdrží každý z manželů jím vnesený majetek včetně přírůstků zpět, při zavinění nebo převažujícím zavinění jednoho z manželů má druhý manžel právo místo toho zvolit rozdělení majetku jako při úmrtí jednoho z manželů a nad to ještě je oprávněn požadovat náhradu škody.

¹¹¹ §§ 833 a 834 ABGB; Spoluvlastníci drží a spravují majetek společně, v obvyklých záležitostech týkajících se správy a užívání věci rozhoduje většina hlasů, které se však nepočítají podle osob, nýbrž podle poměru podílů účastníků. Při důležitých změnách mohou přehlasování spoluvlastníci požadovat záruky proti případným škodám, nebo, je-li to odmítnuto, mohou vystoupit z majetkového společenství.

¹¹² EvBl 1996/122; k tomu: Deixler-Hübner, A. Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft – rechtliche Folgen der Ehe, Scheidung und Lebensgemeinschaft. 6. Auflage. Wien: Orac, Rechtspraxis, 2001

6.2.2.2. Majetkové společenství pro případ smrti

S tímto druhem majetkového společenství se lze setkat již spíše zřídka. V tomto případě za života manželů zůstávají zachovány klasicky oddělené majetky manželů, se kterými mohou manželé sami volně disponovat. Zemře-li však jeden z manželů, je dosud oddělený majetek manželů sloučen, přičemž jedna polovina z již společného majetku připadne přeživšímu manželu a druhá dědicům zůstavitele.

7. Vypořádání majetkových nároků mezi manžely

Již několikrát bylo výše zdůrazněno, že rakouské manželské majetkové právo je založeno na zásadním oddělení majetků manželů a s ním spojené individuální svobodě manželů v majetkové oblasti. Zánik manželství je naproti tomu ovládán principem majetkové účasti manželů, jelikož se zde předpokládá, že dojde k rozdělení určitého majetku. K němu však dojde pouze v případě, že se na tom manželé shodnou nebo jeden z manželů podá k soudu návrh na vypořádání. Manžel tedy může i v režimu oddělených majetků požadovat rozdělení určitých předmětů a úspor. V opačném případě zůstává zákonné uspořádání oddělených majetku nezměněno a každý z manželů si ponechá své výlučné vlastnictví.

7.1. Rozdělení majetku dle §§ 81 a n. EheG a nárok na finanční náhradu dle § 98 ABGB

§ 81 odst. 1 věta první EheG stanoví, že *„je-li manželství rozvedeno, zrušeno nebo prohlášeno za neplatné, je třeba rozdělit majetek určený k běžnému užívání (Gebrauchsvermögen) a manželské úspory.“* § 98 ABGB, který byl do něj zakotven již zmiňovanou novelou přijatou v roce 1978, pak přiznává tomu manželů, který se podílel na výdělku druhého manžela, nárok na určitou finanční náhradu (viz dále).

Majetkové vypořádání manželů při rozvodu manželství, jeho zrušení nebo prohlášení za neplatné podle § 81 a n. EheG je sice závislé na míře zavinění manžela na rozvratu manželství, zároveň je ovšem ohraničeno principem spravedlnosti. V co možná nejširším rozsahu mají být rovněž zohledněny požadavky manžela, který rozvrat nezavinil.

Předpokladem použití tohoto ustanovení je tedy pravomocně rozvedené manželství (resp. pravomocně zrušené nebo za neplatné prohlášené manželství). Jeho aplikace však nepřichází v úvahu při rozvodu ve vzájemné shodě, protože podmínkou této formy rozvodu manželství je předložení dohody o majetkoprávních nárocích manželů. K vypořádání podle § 81 a n. EheG může dojít ovšem pouze tehdy, pokud se na tom strany shodnou nebo pokud jeden z manželů podá k soudu návrh na vypořádání. Nárok na rozdělení je nárokem osobní povahy a převeden, zděděn nebo zatížen zástavním právem může být jen tehdy, byl-li takový nárok uznán nebo soudně

uplatněn¹¹³. Navíc takový nárok může být uplatněn pouze v určité lhůtě, a to ve lhůtě jednoho roku od právní moci rozsudku o rozvodu manželství, jinak zaniká. Po marném uplynutí roční lhůty zůstávají dosavadní majetkoprávní vztahy mezi bývalými manžely nezměněny.

7.1.1. Předmět vypořádání

Jak vyplývá z § 81 EheG, předmětem vypořádání bude „majetek manželů určený k běžnému užívání a manželské úspory“, přičemž se nejedná o dvě naprosto oddělené skupiny, protože manželské úspory mohou v určitých případech být i majetkem určeným k běžnému užívání. Okamžikem rozhodným pro posouzení, které majetkové hodnoty podléhají vypořádání, je zánik manželského společenství.

§ 81 odst. 2 EheG pak blíže specifikuje, co si pod pojmem „majetek určený k běžnému užití“ představit: všechny hmotné, movité i nemovité věci, které během platného manželství sloužily k běžnému užívání oběma manželům, byly tedy oběma manžely fakticky používány¹¹⁴. Není přitom podstatné, zda se jedná o věci nezbytné pro zajištění základních životních potřeb manželů nebo luxusní předměty. Ačkoliv zákon mluví o věcech hmotných, judikatura sem podřazuje i majetek nehmotný, typicky věcná práva k nemovitostem nebo předkupní právo¹¹⁵.

Legální definice manželských úspor je obsažena v odstavci 3. téhož ustanovení, nebyla však dle mínění části rakouské odborné veřejnosti¹¹⁶ zvolena příliš šťastně. Manželské úspory jsou zde vymezeny jako hodnoty, které manželé shromáždili během manželského soužití a které jsou obvykle určeny ke zpeněžení nebo zhodnocení. To platí zejména pro peníze v hotovosti, zůstatky na běžných účtech, cenné papíry, pohledávky ze smluv o stavebním spoření, drahé kovy, umělecké předměty nebo sbírky známek. Rovněž každý šperk, který nebyl manžely běžně používán, nýbrž sloužil jen jako cennost, je třeba počítat mezi manželské úspory. Dokonce přírůstek na ceně do manželství vnesených nemovitostí je chápán jako úspora ve smyslu tohoto ustanovení.

¹¹³ § 96 EheG

¹¹⁴ K nim se řadí především zařízení domácnosti a společný byt.

¹¹⁵ SZ 54/79

¹¹⁶ Kupříkladu Hübner-Deixler, A. Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft – rechtliche Folgen der Ehe, Scheidung und Lebensgemeinschaft. 6. Auflage. Wien: Orac, Rechtspraxis, 2001, str. 118.

Protože tomuto rozdělení podléhají pouze během manželství nabyté věci a dosáhnuté úspory, věci získané během nemanželského soužití do této masy určené k rozdělení nespádají.

7.1.2. Závazky podléhající vypořádání

Do rozdělované masy majetku nespádají pouze aktiva, ale též pasiva. § 81 EheG stanoví, že je třeba přihlídnout k závazkům, které jsou úzce spojeny s majetkem manželů určeným k běžnému užívání a manželskými úsporami. Manžel, který obdrží určitý předmět, je povinen poměrně převzít také z toho vyplývající závazky.

Přesun závazku z jednoho manžela na druhého je možný jen ve vnitřním vztahu mezi manžely, nikoli ve vztahu k věřiteli.

Při rozdělení je třeba brát v úvahu i závazky, které souvisí s náklady manželů na běžné životní potřeby¹¹⁷. Zde měl zákonodárce na mysli především spotřební úvěry, které byly ku prospěchu obou manželů (např. půjčka na financování společné dovolené). Nebyly-li závazky v řízení o vypořádání výslovně rozděleny, je-li k nim však přihlídnuto dle zásady spravedlnosti zakotvené v § 83, není již možné uplatnění společného ručení v nesporném řízení. Ohledně těchto závazků může soud podle ustanovení § 92 EheG určit, který z manželů je povinen k jejich splnění.

7.1.3. Majetek, který nepodléhá vypořádání

§ 82 odst. 1 EheG doplňuje definici § 81 EheG výčtem věcí, které se nerozdělují. Tento negativní seznam je však pouze demonstrativní. Jím nepostihnuté předměty je možné rozdělit pouze tehdy, mohou-li být subsumovány pod definici obsaženou v § 81 odst. 2 nebo 3 EheG. Je tudíž vždy třeba zkoumat, zda jsou v konkrétním případě splněny předpoklady § 81 EheG.

Z vypořádání jsou tedy podle ustanovení § 82 odst. 1 EheG vyloučeny věci:

- a) nabyté již před uzavřením manželství, darované třetí osobou nebo získané pro případ smrti,
- b) sloužící osobní potřebě jen jednoho z manželů nebo výkonu jeho povolání,
- c) patřící k podnikání,

¹¹⁷ § 83 EheG

d) podíly na podnikání¹¹⁸, pokud se nejedná o pouhé vklady (Wertanlage)

Ad a) Z rozdělení jsou vyloučeny také předměty, jež byly získány z prostředků, které manželé nabyli před uzavřením manželství, získali pro případ smrti nebo darem od třetí osoby, avšak pouze tehdy, lze-li tuto majetkovou hodnotu jasně vymezit co do práv a povinností z ní vyplývajících. Vypořádání nepodléhá ani věci, které sice manželé získali během manželství, jedná se však o nabytí z úspor, kterých jeden z nich dosáhl ještě před uzavřením manželství¹¹⁹. V pochybnostech se má za to, že určitý předmět byl darován jen jednomu z manželů, a tedy nespadá do masы vypořádávaného majetku. Ze znění zákona vyplývá, že vypořádání nepodléhá pouze dary od třetích osob, věci darované mezi manžely navzájem rozdělení podléhají.

Společný byt a zařízení domácnosti jsou však do vypořádání zahrnuty, i když je manželé nabyli před uzavřením manželství, získali pro případ smrti nebo darem od třetí osoby. Je-li totiž některý z manželů k zajištění svých životních potřeb bezpodmínečně odkázán na další užívání společného bytu nebo zařízení domácnosti, zahrnuje se tento byt nebo zařízení domácnosti do vypořádání¹²⁰ bez ohledu na to, jakým způsobem je manželé získali. Po novele EheG přijaté v roce 1999 je lze do rozdělení zahrnout, i pokud jejich další užívání odůvodňují potřeby společného dítěte. Zatímco u některého z manželů se jedná o existenční otázku bydlení, u společných dětí nejsou podmínky tak přísné. Zde například postačí, že stěhování do náhradního bytu pro dítě znamená neúnosnou změnu jeho životních podmínek¹²¹.

Ad b) Byla-li věc užívána výlučně jedním manželem¹²², je vyloučena z rozdělení. V této souvislosti není rozhodující, který z manželů byl skutečným vlastníkem těchto předmětů. Pokud jde o osobní automobil, v úvahu přichází pouze společné užívání. Ačkoliv jsou tyto věci zásadně vyjmuty z reálného rozdělení, judikatura zohledňuje jejich hodnotu v rámci úvah o spravedlivém vypořádání. Z povahy věci nepodléhá rozdělení ani právo na bolestné a odškodnění za zohydění.

¹¹⁸ Především akcie

¹¹⁹ Dle intence zákonodárce má totiž do vypořádání spadat jen takový majetek, který manželé nabyli společně.

¹²⁰ Kritériem pro zjištění, zda je manžel opravdu existenčně odkázán na další užívání společného bytu, je dle soudní praxe možnost jiného náhradního bydlení, resp. hrozba „života na ulici“.

¹²¹ K tomu: Deixler-Hübner, A. Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft – rechtliche Folgen der Ehe, Scheidung und Lebensgemeinschaft. 6. Auflage. Wien: Orac, Rechtspraxis, 2001, s. 122

¹²² Osobní potřebě jen jednoho z manželů slouží prádlo, šaty, šperky, stejně tak věci sloužící k odpočinkovým činnostem – např. potápěčská výstroj nebo jízdní kolo.

Ad c) V žádném případě nelze vypořádávat věci patřící k podnikání, které je judikaturou vymezeno jako samostatně hospodářsky organizovaná výdělečná činnost (Erwerbsgelegenheit). Rozsah podnikání je přitom nerozhodný¹²³, je-li podnikání skutečně provozováno¹²⁴ (příčemž dosažení zisku není nutností). Zákonodárce tímto zamýšlel především předejít ohrožení podnikání a pracovních míst. Vyloučení věcí patřících k podnikání z vypořádávaného majetku ovšem vede k určité nerovnosti mezi podnikajícím a nepodnikajícím manželem. Zatímco manžel-podnikatel zpravidla bude majetek jinak určený k vypořádání investovat a tím snižovat majetkovou podstatu určenou k vypořádání, nepodnikajícímu manželu zůstane možnost vytvářet úspory, které následně při rozvodu musí být rozděleny mezi oba manžele. Podnikající manžel tedy ovlivňuje rozsah vypořádávané masy majetku, jelikož dochází k určitým pohybům mezi majetkem patřícím k podnikání a soukromým majetkem. Výnosy z podnikání podléhají vypořádání pouze v případě, že byly určeny k jinému (nepodnikatelskému¹²⁵) účelu.

K podnikání patří, a proto vyjmuty z vypořádání jsou věci hmotné i nehmotné nejen ve svém celku, ale také každá jednotlivá věc, i když patří oběma manželům, pokud slouží podnikatelským účelům. Rovněž nemovitost, která sice není součástí podnikání, avšak je pro účely podnikání zatížena zástavním právem, nebude zahrnuta do vypořádání.

Ad d) Kdy jsou podíly na podnikání pouhým vkladem, je někdy těžké určit. Podle soudní praxe je rozhodujícím kritériem účast na obchodním vedení nebo významný vliv na něj. Je-li s tímto podílem spojena účast na obchodním vedení, není možné tento podíl vypořádat. V opačném případě bude podíl spadat pod manželské úspory, které se vypořádají.

Ke zmírnění nerovnováhy mezi manžely provedla novela zákona o manželství přijatá v roce 1999 podstatné změny. Podle § 91 odst. 2 EheG mohou teď být při vypořádání zohledněny i pohyby majetku směrem k podniku. Byl-li totiž majetek manželů určený k běžnému užívání, popř. manželské úspory, vnesen do podniku, k němuž přísluší podíl jednomu nebo oběma manželům, nebo byl pro takový podnik

¹²³ Pod pojem podnikání dle § 82 EheG spadají jak velké obchodní společnosti, tak malí podnikatelé. Judikatura tak pod tento pojem podřadila malé zemědělské podniky stejně jako například lékařské ordinace.

¹²⁴ Proto věci, které se staly součástí podnikání teprve později, nejsou z vypořádání vyjmuty.

¹²⁵ Zejména k úsporám; byl-li zisk naopak použit např. k navýšení kapitálového podílu manžela na společnosti, do vypořádání se nezahrne.

jinak užíván, je hodnota takto vneseného nebo užívaného majetku, popř. úspor, zahrnuta do vypořádání. Při něm je pak třeba zohlednit, jak velké výhody z tohoto vnesení nebo užívání každému z manželů vznikly a nakolik vnesené nebo užití manželské úspory pocházely ze zisku podniku. Zákonodárce dále v § 91 odst. 2 zdůraznil, že vypořádáním nesmí být ohrožena existence podniku.

I v případě, že se manžel podílel na podnikání druhého manžela, neaplikuje se § 81 EheG, nýbrž § 98 ABGB, a tento manžel má tedy nárok na přiměřenou finanční náhradu. Přispíval-li manžel k podnikatelské činnosti druhého manžela, je ovšem v soudní praxi široká shoda v tom, že tento přispívající manžel se má účastnit na dosaženém výdělků a při rozvodu mu přísluší dle pravidel práva obchodních společností nárok na odstupné.

Jsou-li určité majetkové hodnoty vyloučeny z vypořádání, protože se jedná o věci patřící k podnikání, je toto zohledněno při vypořádání úspor a přispívajícímu manželu je přiznán větší podíl. Což odpovídá spravedlivému rozdělení.

§ 82 EheG má kogentní charakter, proto dohoda manželů ohledně zahrnutí společného bytu do rozdělení, která by byla s tímto ustanovením v rozporu, není přípustná.

7.1.4. Zásady vypořádání

Zákon primárně vychází ze zásady subsidiarity. K rozdělení majetku prostřednictvím soudu na návrh jednoho z manželů tedy dojde pouze v případě, kdy mezi manžely nedošlo k dohodě. Nároku na vypořádání rozdělovaného majetku se v zásadě nelze vzdát předem. Smlouvy upravující vypořádání majetku manželů určeného k běžnému užití před rozvodem jsou obecně neplatné. Přípustné jsou pouze ohledně rozdělení manželských úspor, potřebují ovšem ke své platnosti formu notářského zápisu. Dohodnou-li se manželé na vypořádání majetku prostřednictvím soudu v souvislosti s řízením o rozvod manželství, forma notářského zápisu není třeba. Pokud jde o rozsah vypořádání, soud je vázán návrhem účastníků. Mohou tedy požadovat vypořádání i jednotlivých předmětů, nejen majetku jako celku.

Řízení o vypořádání majetku manželů určeného k běžnému užití se může konat dokonce i tehdy, existují-li pouze společné závazky (pasiva) a žádný majetek (aktiva). Nebylo-li dosaženo soudní nebo mimosoudní dohody o rozdělovaném majetku, je třeba

vypořádání stejně jako nárok na finanční náhradu uplatňovat podle § 98 ABGB v nesporném řízení. Zákonodárce vycházel z toho, že nesporné řízení je pro dosažení rozhodnutí dle zásad spravedlnosti vhodnější.

Aby došlo ke skutečně spravedlivému vyrovnání mezi manžely, přísluší soudci v nesporném řízení zvláštní oprávnění. Při rozdělení majetku manželů určeného k běžnému užívání může nařídít převod vlastnictví nebo jiných práv k hmotným movitým nebo nemovitým věcem z jednoho manžela na druhého. Je-li takový předmět ve vlastnictví třetí osoby, potřebuje v převodu práv a povinností souhlas vlastníka¹²⁶. Takový převod majetkových hodnot je možný i v případě manželských úspor¹²⁷. § 90 EheG omezuje toto oprávnění soudu tím způsobem, že převod vlastnictví a přiznání věcných práv k nemovitým věcem může následovat pouze tehdy, nelze-li vypořádání dosáhnout jinak. Jiný způsob vypořádání platí pro společný byt. I zde může soud nařídít převod vlastnictví nebo jiného věcného práva, na jehož základě je společný byt užíván, z jednoho manžela na druhého, čímž vzniká možnost založení závazkově-právního vztahu ve prospěch druhého manžela. Kromě toho může soud bez ohledu na smluvní ujednání nařídít, že na druhého manžela jsou postoupena užívací práva k tomuto bytu, popř. je manžel nadále sám (bez druhého manžela) oprávněn z již existujícího právního vztahu¹²⁸.

Za základní způsob vypořádání stanoví zákon věcné rozdělení, tedy přikázání jednotlivých předmětů manželům. Pokud by věcné rozdělení nesměřovalo k spravedlivému vypořádání majetku a úspor, může soud nařídít i finanční vypořádání. I zde je třeba vycházet ze spravedlivého uvážení, není bezpodmínečně nutné provést finanční vyrovnání v poměru 1:1.

Nejdůležitější zásadou při vypořádání majetku, jak již bylo v textu vícekrát zdůrazněno, je zásada spravedlnosti. Rakouská právní úprava se v tomto směru odlišuje od právní úpravy většiny evropských zemí¹²⁹ včetně České republiky, kde se při vypořádání zásadně vychází z principu rovnosti.

V § 83 EheG zákonodárce vyjmenoval řadu relevantních okolností, které je třeba při vypořádání zohlednit (Bemessungsrichtlinien). Primárně je nutno zkoumat, jak významně a v jakém rozsahu přispěl každý z manželů k nabytí rozdělovaného majetku

¹²⁶ Např. souhlas pronajimatele ke změně v osobě nájemce

¹²⁷ §§ 86 a 89 EheG

¹²⁸ Jedná-li se však o služební byt, může být přidělen druhému manželovi pouze se souhlasem zaměstnavatele, a to ještě za určitý poplatek za užívání.

¹²⁹ Např. Německo, Švýcarsko, Itálie, Francie

a jak se staral o blaho společných dětí. Nejedná se pouze o finanční přínos, takovými příspěvky se rozumí též plnění výživného, vedení domácnosti, péče o děti a jejich výchova, popř. podílení se na výdělků druhého manžela jakož i jiná manželská pomoc¹³⁰.

Judikatura obvykle neprovádí číselné ocenění jednotlivých příspěvků. Podle soudní praxe ve většině případů dochází k rozdělení majetku rovnými díly. Jednotlivá soudní rozhodnutí ovšem povolují až trojnásobné zatížení domácnost vedoucího manžela, kdy poměr rozdělení majetku je 1:3¹³¹.

Spolupráci na výdělků druhého manžela lze jen tehdy brát v úvahu, nebyla-li ještě nahrazena podle ustanovení § 98 EheG.

Výčet relevantních kritérií v § 83 EheG je pouze demonstrativní, soudce se může vedle nich orientovat v jednotlivých případech i podle zásady spravedlnosti. Ačkoliv to odporuje intenci zákonodárce, je v praxi často zohledňována i vina manželů na zániku manželství, a to tím, že tomu manželů, který zánik manželství nezavinil nebo převážně nezavinil, je přiznáváno právo volby při výběru vypořádávaných předmětů¹³².

Co se týče samotného provedení rozdělení, má být uskutečněno tak, aby oblasti života rozvedených manželů byly do budoucna zřetelně odděleny, aby se co nejméně dotýkaly.

7.1.5. Zabránění znevýhodnění jednoho z manželů dle § 91 EheG

V § 91 odst. 1 EheG pamatoval zákonodárce, vycházejíc ze zásady spravedlnosti, na možnost zkrácení jednoho z manželů při vypořádání zmenšením majetku druhým manželů. Stanovil, že pokud jeden z manželů zmenší bez souhlasu druhého v posledních dvou letech před podáním žádosti o rozvod manželství nebo zrušením manželského společenství majetek manželů určený k běžnému užívání nebo manželské úspory způsobem, který se přiči dosavadnímu uspořádání manželských vztahů, je nutno hodnotu, o kterou se majetek takto snížil, zahrnout rovněž do vypořádání. Postihnuty tímto ustanovením by měly být především případy, kde jeden z manželů s ohledem na nadcházející rozvod zmenšil majetkovou podstatu určenou k vypořádání s úmyslem snížit nebo zmařit nárok druhého manžela na vypořádání.

¹³⁰ § 83 odst. 2 EheG

¹³¹ Pokud vedení domácnosti jedním manželů stojí oproti velmi vysoké finanční síle druhého manžela

¹³² Např. SZ 55/26

7.1.6. Ručení za úvěry

Protože § 92 EheG umožňuje převzetí dluhu jen ve vnitřním vztahu mezi manžely a nestanoví žádné jiné účinky, je dána v § 98 EheG zákonná možnost se při rozvodu manželství dohodnout, že ten manžel, který má skutečně provést úhradu dluhu, vystupuje vůči bance jako hlavní dlužník, zatímco druhý manžel pouze jako ručitel (Ausfallsbürge). Umožňuje se tedy, aby se jeden z manželů i navenek vyvázal z povinnosti zaplatit dluh¹³³. Takový výrok soudu předpokládá podání návrhu rovněž ve lhůtě jednoho roku¹³⁴, jinak tato možnost zaniká. Z ručení vyvázaný manžel může být poskytovatelem úvěru považován za ručitele jen tehdy, když poskytovatel úvěru vedl proti nyní samostatně dlužícímu manželu exekuci a přesto nedosáhl plného uspokojení, dále je-li na majetek tohoto manžela prohlášen konkurs, popř. je tento manžel neznámého pobytu. Poskytovatel úvěru je v řízení o rozdělení majetku jeho účastníkem a jako aktivně legitimovaný může podat odvolání proti rozhodnutí, byl-li jím znevýhodněn.

7.1.7. Finanční náhrada spolupůsobení na výdělku druhého manžela

Jak již bylo výše zmíněno, má manžel, který se podílel na výdělku druhého manžela, podle § 98 ABGB nárok na přiměřenou finanční náhradu. Ačkoliv bývá tato náhrada v praxi požadována teprve po zániku manželství, lze si na ni činit nárok už během existujícího manželství. Výše nároku se řídí podle způsobu a doby, po kterou se tento manžel na výdělku druhého podílel. Přiměřeně zohledněny jsou veškeré životní poměry, obzvláště poskytovaná plnění výživného.

O podílení se manžela na výdělku druhého můžeme mluvit ve všech těch případech, kdy jeden manžel podporoval druhého v jeho snaze o zajištění rodinných příjmů, především spolupráce v podnikání, spolupůsobení při zhotovení díla nebo při plnění zakázky. Za podílení se v tomto smyslu se však považuje i postoupení kapitálu

¹³³ Autoři H. Koziol a R. Welsler ve svém díle „Grundriss des bürgerlichen Rechts“ (přeloženo: Základy občanského práva) ovšem zdůrazňují, že toto ustanovení je problematické, jelikož nedbá dodržování podmínek smlouvy. Podle jejich názoru neexistuje žádný pádný důvod, proč by právě pro manžele měla platit výjimka ze zásady „pacta sunt servanda“, a proto by mělo být toto ustanovení vykládáno v co možná nejužším smyslu a použitelné pouze na úvěrové závazky.

¹³⁴ § 95 EheG

nebo cenností na výdělečně činného manžela. Ohledně výše náhrady vychází judikatura z dosaženého zisku.

Nárok na finanční náhradu vychází přímo ze zákona, nedotýká se tedy smluvních nároků. Byla-li mezi manžely uzavřena (pracovní nebo společenská) smlouva, vylučuje taková smlouva zákonný nárok na finanční náhradu podle § 98 ABGB. Zákonný nárok by byl možný pouze v případě, že by překračoval nárok smluvní.

Nárok na finanční náhradu dle § 98 ABGB se promlčuje v šestileté lhůtě od konce toho měsíce, ve kterém bylo poskytnuto plnění. Zděděn, převeden nebo zastaven může být nárok na finanční náhradu jen tehdy, byl-li uznán nebo soudně uplatněn.

7.2. Vypořádání majetku podle manželských smluv

Bylo-li manželství rozvedeno nebo zrušeno, dohodnou se manželé ohledně společného majetku. Nemohou-li dojít ke shodě, musí se rozlišovat, zda rozvod manželství zavinil jen jeden z manželů nebo měli manželé na rozvodu stejný podíl, popř. se jednalo o rozvod bez zavinění. Bylo-li manželství zrušeno nebo rozvedeno bez zavinění nebo převážného zavinění některého z manželů, nahlíží se na manželské smlouvy jako na zrušené a každý manžel obdrží ten majetek, který do manželství přinesl nebo získal za trvání manželství, včetně jeho přírůstků. Zavinil-li však sám nebo převážně jeden z manželů rozvod manželství, má druhý manžel právo volby, zda chce společný majetek rozdělit na poloviny nebo zda upřednostňuje zrušení manželských smluv. Ustanovení § 1266 ABGB, které toto upravuje, má však dispozitivní charakter, proto lze smluvně ujednat něco jiného. Podle názoru soudní praxe může být při vypořádání zohledněn pouze ten majetek, který k okamžiku rozdělení skutečně existuje. Ačkoliv teorie vychází při rozdělení společného majetku z polovičních podílů, akceptuje praxe vypořádání podle poměru k vneseným věcem.

Ustanovení § 1266 ABGB má však jen málo praktický význam. Týká-li se totiž rozdělované jmění „majetku manželů určeného k běžnému užívání“ nebo manželských úspor, aplikují se přednostně ustanovení §§ 81 a n. EheG. Použití § 1266 ABGB se tím omezuje jen na majetek, který nepodléhá vypořádání nebo ohledně něhož nebyl podán návrh na vypořádání v jednorocní prekluzivní lhůtě. Aplikace §§ 81 a n. EheG může být

vyloučena tehdy, je-li tak výslovně stanoveno formou notářského zápisu nebo je to v souvislosti se zánikem manželství ujednáno.

7.3. Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely

Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely je velmi významným následkem rozvodu manželství a v praxi často citelným zásahem do jejich majetkových poměrů. Podrobnější zpracování oblasti výživného přesahuje rámec této práce, ráda bych však alespoň nastínila základy rakouské úpravy vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely.

V Rakousku existuje poměrně komplikovaný systém výživného, jehož diferenciaci vychází primárně z rozvodových důvodů.¹³⁵

Nárok rozvedeného manžela na výživné představuje pro druhého (rozvedeného) manžela v současné době jednu z nejdůležitějších sankcí za porušení manželských povinností. Pokud manžel zavinil nebo převážně zavinil rozvod manželství, nemá od roku 1999 na výživné vůbec nárok. Tuto přísnou dikci zákon ovšem zmírňuje v § 68a EheG pro situace, kdy rozvedený manžel pečuje o společné děti a vychovává je, a proto není schopen se sám živit. V takovém případě má rozvedený manžel nárok na výživné k zajištění svých životních potřeb, a to bez ohledu na zavinění. Tím je princip zavinění v podstatném rozsahu prolomen.

¹³⁵ Jen pro informaci bych chtěla poznamenat, že ABGB a EheG znají dohromady přinejmenším šest různých kategorií výživného:

- příspěvek na výživné dle § 68 EheG při stejném zavinění obou manželů,
- spravedlivý nárok podle § 69 odst. 3 a § 69a odst. 2 EheG, nebyl-li v rozhodnutí o rozvodu manželství vysloven výrok o vině, tedy vycházel-li pouze z principu rozvratu a při rozvodu ve vzájemné shodě, nebyla-li uzavřena platná dohoda,
- nárok na výživné k zajištění životních potřeb podle § 68a EheG při nemožnosti výdělečné činnosti z důvodu péče a výživy dětí, a to u všech případů rozvodu,
- přiměřené výživné podle §§ 66 a n. EheG (nárok zde odpadá, pokud je oprávněný manžel výdělečně činný),
- přiměřené výživné podle § 69 odst. 2 EheG ve spojení s § 94 ABGB, které je přípustné i při výdělečné činnosti oprávněného rozvedeného manžela,
- potřebné výživné při zákonném vydědění neopomenutelného dědice podle § 795 ABGB.

III. Srovnání české a rakouské právní úpravy

V předcházejících částech jsem se snažila vytvořit podrobný obraz majetkových vztahů mezi manžely v obou právních řádech. V této kapitole proto pouze vytyčím hlavní rysy těchto dvou právních úprav v oblasti manželských majetkových vztahů s důrazem na zásadní rozdíly.

Nejpodstatnějším rozdílem, který ovlivňuje veškeré další majetkové vztahy manželů, je samotné zákonné uspořádání majetkových vztahů. Český občanský zákoník vychází z bezpodílového spoluvlastnictví, dnes nazvaného jako „společné jmění manželů“, jehož základem je v zásadě společné vlastnictví během manželství získaného majetku. Až na výjimky stanovené v zákoně, popř. smluvně dohodnuté podle § 143a OZ, nabývají manželé od okamžiku uzavření manželství věci, práva i jiné majetkové hodnoty společně a stejně tak se (ohledně majetku náležejícího do jejich společného jmění) spolu zavazují. Co se týče společných pohledávek a závazků manželů vůči třetím osobám, jsou solidárními věřiteli i dlužníky.

Naproti tomu rakouský ABGB zakotvil v § 1237 jako výchozí zákonné uspořádání oddělení majetku manželů. Říká, že sňatek samotný ještě nezakládá žádné majetkové společenství manželů, k tomu je třeba zvláštní manželské smlouvy. Okamžikem uzavření manželství tedy každý z manželů nadále nabývá majetek do svého výlučného vlastnictví, sám s tímto majetkem hospodaří a užívá jej a až na výjimky se z něj sám zavazuje.

V obou právních úpravách může dojít k modifikaci zákonného uspořádání. Podle OZ mohou manželé, popř. budoucí manželé, rozšířit nebo zúžit rozsah jejich společného jmění. Rozšířit mohou svůj společný majetek o aktiva a pasiva podle zákona ze SJM vyloučená, naopak zúžit ho mohou o majetek a závazky, které by jinak ze zákona tvořily předmět společného jmění, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Manželé dále mohou vyhradit vznik jejich společného jmění, kromě věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti, až ke dni zániku manželství. V tomto případě nabývají manželé, majetek do svého výlučného vlastnictví nebo společně do podílového spoluvlastnictví. V momentě zániku manželství bude

předmětem SJM majetek a závazky, které přesahují rozsah jmění každého z manželů, se kterým do manželství vstoupili, popř. nabyli podle § 143 OZ.

Rakouský právní režim oddělených majetků může být naopak modifikován vznikem manželského majetkového společenství podle ustanovení § 1233 ABGB. Uzavřou-li tedy manželé (popř. snoubenci) manželskou smlouvu o majetkovém společenství, nabývají majetek, o kterém se takto dohodli, společně do podílového spoluvlastnictví a podobně jako spoluvlastníci majetek spravují a vzájemně se zastupují. Za společné závazky pak ručí manželé v zásadě veškerým společným majetkem i vlastním majetkem každého z nich.

Podobně jako bude vždy, tedy i za situace zúžení SJM nebo vyhrazení jeho vzniku ke dni zániku manželství, spadat do SJM obvyklé vybavení společné domácnosti, které bude nutné okamžikem zániku manželství vypořádat, bude dle rakouského ABGB i za režimu oddělených majetků při zániku manželství existovat určitý majetek k vypořádání. Jedná se o majetek manželů určený k běžnému užívání a manželské úspory. K takovému vypořádání může dojít ovšem jen tehdy, shodnou-li se na tom manželé nebo jeden z nich podá návrh na vypořádání soudem. V opačném případě zůstane dosavadní uspořádání takového majetku nezměněno. Uzavřou-li manželé manželskou smlouvu o majetkovém společenství, zánikem manželství bude samozřejmě třeba vypořádat i majetek patřící do takového společenství. Zde se bude primárně vycházet z dohody manželů. Pokud se manželé nedohodnou, bude třeba rozlišovat, zda se jednalo o rozvod zaviněný jedním z manželů nebo o rozvod nezaviněný (viz výše).

Co se týče předmětu vypořádání, jak česká tak rakouská úprava z něj vylučují majetek nabytý před uzavřením manželství, majetek zděděný či darovaný a rovněž věci sloužící osobní potřebě jen jednoho z manželů. Český občanský zákoník mluví v této souvislosti také o majetku nabytém jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví, což by bylo v případě zákonného režimu oddělených majetků podle ABGB, v němž se vypořádání omezuje na majetek manželů určený k běžnému užívání a manželské úspory, nadbytečné. Česká právní úprava zahrnuje do SJM a tedy i do předmětu vypořádání také věci sloužící k výkonu povolání včetně podniku a obchodního podílu. V tomto se předmět vypořádání zásadně liší od rakouské úpravy, neboť § 82 EheG výslovně stanoví, že věci sloužící k výkonu povolání a stejně tak věci

patřící k podnikání včetně obchodních podílů (s výjimkou pouhých vkladů) jsou z vypořádání vyloučeny.

Podstatný rozdíl mezi oběma právními úpravami najdeme, pokud srovnáme principy vypořádání. Český OZ vychází při vypořádání ze zásady rovnosti, když v § 149 odst. 2 stanoví, že podíly obou manželů na majetku náležejícím do SJM jsou stejné. Naopak rakouská právní úprava vypořádání je založena na zásadě spravedlnosti zakotvené v § 83 EheG, který vymezuje řadu relevantních okolností, ke kterým je třeba při vypořádání přihlídnout, aby došlo ke skutečně spravedlivému vypořádání (viz výše). Zásada rovnosti požadovaná OZ při vypořádání však neplatí bezvýjimečně, lze ji ostatními zásadami modifikovat. Rovněž česká soudní praxe¹³⁶ poukazuje na zásadu spravedlnosti, když uvádí, že podíly manželů při vypořádání jsou rovné, nejsou-li zjištěny podmínky pro stanovení odchylných podílů. K tomu Nejvyšší soud konstatoval, že „*k odklonu od rovnosti podílů manželů na majetku v SJM, je namíste přistoupit jen za situace, kdy zvýšené úsilí jednoho z manželů zajistilo nabytí a udržení majetku značné hodnoty*“¹³⁷. V judikatuře se však zatím objevil pouze ojedinělý případ světově úspěšného sportovce, který vyvinul značné úsilí, aby „*ve své sportovní činnosti dosáhl uvedeného postavení a tomu odpovídajících příjmů umožňujících nadstandardní životní úroveň rodiny a nabytí majetku značné hodnoty*“¹³⁸. Právě význam a rozsah příspěvní každého z manželů k nabytí majetku určeného k rozdělení je podle § 83 EheG jedním z kritérií zásady spravedlnosti¹³⁹. Stejně tak je zohledněno blaho společných dětí, český OZ pak mluví o jejich potřebách. Výrazem spravedlivého vypořádání je podle OZ institut tzv. zápočtů. K určité peněžní kompenzaci dochází i dle § 83 EheG formou finanční náhrada při podílení se na výdělků druhého manžela (viz výše).

Co se týče způsobů vypořádání, uplatňuje se v obou právních úpravách na prvním místě dohoda. V případě, že se bývalí manželé nedohodnou, rozhodne soud. Jako třetí způsob upravuje český OZ ještě domněnku vypořádání, která však v rakouské právní úpravě nemá z povahy věci místo. Rozhoduje-li soud, je dle české i rakouské právní úpravy vázán rozsahem vypořádání, jaký navrhli účastníci.

¹³⁶ R 70/65, podrobněji viz výše

¹³⁷ Rozsudek NS ČR ze dne 30.5.2005, sp. zn. 22 Cdo 1781/2004

¹³⁸ Rozsudek NS ČR ze dne 17.1.2001, sp. zn. 22 Cdo 2433/99

¹³⁹ Jak již bylo výše poznamenáno, připouští rakouská soudní praxe až trojnásobné zatížení toho manžela, který pečuje o domácnost

Závěr:

Přestože sepětí české a rakouské právní úpravy mělo dlouhou tradici, v důsledku politických změn na našem území během druhé poloviny 20. st. došlo k podstatnému odklonu českého občanského práva od rakouského. V oblasti manželského práva majetkového to znamenalo zásadní změnu v uspořádání majetkových vztahů mezi manžely za trvání manželství i po jeho zániku. Zákonný stav oddělených majetků manželů byl v našem právním řádu nahrazen jejich majetkovým společenstvím, které ve své podstatě existuje dodnes.

Komparací těchto dvou právních úprav se mi tedy naskytla příležitost porovnat dva protichůdné právní systémy majetkového uspořádání mezi manžely během manželství i možné postupy řešení majetkových vztahů po zániku manželství. Měla jsem možnost zabývat se pozitiviv i negativiv obou právních režimů a různými situacemi, které mohou v jednotlivých případech nastat. A rozdíly jsou patrné na první pohled. Snažila jsem se je dostatečně přehledně vymezit ve třetí části mé práce, a proto bych se na tomto místě pouze zamyslela nad klady a zápory obou zákonných majetkových uspořádání.

Společné jmění manželů upravené OZ je odrazem chápání rodiny jako ekonomické jednotky. Podle mého názoru by měla rodina být považována za ucelené a nedělitelné společenství po všech stránkách, tedy i z pohledu hospodářského. S tím souvisí (v rámci obvyklé správy) i možnost užívání majetku a nakládání s ním pro oba manžele bez ohledu na to, který z manželů SJM o konkrétní majetek obohatil. Nepochybně lze namítnout, že uspořádání majetkových vztahů manželů formou jejich společného jmění může vyvolat a zpravidla i vyvolá více obtíží při zániku manželství a vypořádání majetkových vztahů, dle mého mínění však záleží na zákonodárci, aby případné problémy vymezil a předcházel jim. Za jistou nevýhodu lze považovat i solidární odpovědnost manželů za závazky náležející do jejich společného jmění, kdy manželé odpovídají nejen společným jměním, ale i svým výlučným majetkem.

Právní režim oddělených majetků z pohledu zániku manželství bude jednodušší. Každý z manželů si v podstatě bezproblémově ponechá majetek, který do manželství přinesl a za trvání manželství získal, což manžele ušetří často psychicky náročných vleklých sporů o majetek a také tolik nezatíží soudy. Může ovšem postavit manžela,

který během manželství nebyl výdělečně činný a „pouze“ pečoval o děti a obstarával domácnost, do značně znevýhodňující pozice. Takové nebezpečí, kdy by jeden z manželů mohl zůstat téměř bez majetku a finančních prostředků, zmírňuje zásada spravedlnosti ovládající celou problematiku oddělených majetků manželů. Povaze institutu oddělených majetků odpovídá rovněž omezení dispozic a užívání majetku jednoho manžela druhým manželem.

Doposud jsem brala v úvahu pouze zákonný stav majetkových vztahů mezi manžely. Obě právní úpravy však umožňují manželům dohodou zákonné uspořádání modifikovat a tím v konkrétních případech do určité míry omezit případná negativa pro ně plynoucí ze zákonného uspořádání majetkových vztahů.

V mé práci jsem se pokusila nastínit úpravu majetkových vztahů manželů ve dvou právních rádech. Nejde však o rozbor vyčerpávající, neboť život může být natolik rozmanitý, že zabývat se veškerými otázkami, které se mohou při zániku manželství a řešení majetkových vztahů (rozvedených) manželů vyskytnout, by bylo daleko nad rámec této práce. Snažila jsem se vymezit toliko hlavní rysy a vytyčit základní problémy, se kterými se lze v této oblasti jak v českém, tak v rakouském právním řádu setkat, popř. také naznačit odlišné názory v právní teorii nebo soudní praxi, aby si čtenář mohl učinit přehledný obraz o obou právních úpravách a jejich podstatných rozdílech.

Na závěr bych ráda dodala, že již přibližně osm let pracují čeští zákonodárci na rekodifikaci občanského práva, takže je pravděpodobné, že i manželské majetkové právo dozná v nejbližší době jistých změn. Lze očekávat, že v připravovaném českém kodexu občanského práva, bude zahrnuto celé rodinné právo a v rámci úpravy rodinného práva budou regulovány i majetkové vztahy mezi manžely (§§ 624-658). Návrh nadále počítá se společným jměním jako zákonným uspořádáním, rozšiřuje však možnosti smluvní modifikace (tzv. „smluvený režim“), když vedle rozšíření, zúžení a vyhrazení vzniku SJM ke dni zániku manželství připouští i režim oddělených majetků. Zavádí zpět tradiční instituty, které byly v našem právním řádu za doby totalitní moci potlačeny, definuje pojmy, vyplňuje mezery, které dosud v občanském zákoníku existovaly a snaží se rovněž postihnout případy, které musely být řešeny judikaturou. Pamatuje i na doposud velmi postrádanou regulaci bydlení manželů. Podle mého názoru je návrh nového občanského zákoníku, alespoň v oblasti manželského majetkového práva, poměrně vydařený a jeho přijetí bude rozhodně krok správným směrem.

Seznam zkratek:

1. OZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
2. ZoR – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
3. OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
4. ABGB - Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, JGS 1811/946 idF (Všeobecný občanský zákoník)
5. EheG - Ehegesetz, dRGBI 1938 807 (Kundmachung GBlÖ 1938/244) idF (zákon o manželství)
6. SJM – společné jmění manželů
7. BSM – bezpodílové spoluvlastnictví manželů
8. NS – Nejvyšší soud České republiky
9. OGH – der Oberste Gerichtshof (rakouský Nejvyšší soud)

Seznam použité literatury:

Knihy:

1. Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. 2., rozšířené vydání. Praha: ASPI, a. s., 2007
2. Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde, a. s., 2000
3. Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006
4. Eliáš, K. a kolektiv autorů. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, a. s., 2008
5. Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník – Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 12. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2006
6. Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, a. s., 2006
7. Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999
8. Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J a kolektiv. Občanské právo hmotné I. – 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, a.s., 2005
9. Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J a kolektiv. Občanské právo hmotné III. – 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007
10. Francová, M., Dvořáková Záborská, J. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: ASPI, a.s., 2008
11. Štěpánová, S. Společné jmění manželů a podnikání. Brno: Computer Press, a. s., 2006
12. Kůrka, V., Drápal, L. Výkon rozhodnutí v soudním řízení. Praha: Linde, 2004
13. Deixler-Hübner, A. Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft – rechtliche Folgen der Ehe, Scheidung und Lebensgemeinschaft. 6. Auflage. Wien: Orac, Rechtspraxis, 2001
14. Schwimann, M. Familienrecht. 4. Auflage. Wien: Orac, LexisNexis, 2002
15. Krejci, H. Privatrecht. 6. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2004

16. Kerschner, F. Bürgerliches Recht V. Familienrecht. Wien: Springer-Verlag, 2000
17. Zankl, W. Bürgerliches Recht. 2. Auflage. Wien: WUV Universitätsverlag, 2004
18. Graf, G. Bürgerliches Recht. 6. Auflage. Wien: Verl. Österreich, 2004
19. Koziol, H., Bydlinski, P., Bollenberger, R. Kurzkommentar zum ABGB. Wien: Springer-Verlag, 2005
20. Koziol, H., Welser, R. Grundriss des bürgerlichen REchts. Sachenrecht, Familienrecht, Erbrecht. 10. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandluchg, 1996

Odborné články:

1. Vaške, V. Nad ustanovením § 150 odst. 2 Obč. Z. Právní rozhledy č. 9/2006
2. Fiala, J. K rozdílu mezi vypořádáním společného jmění manželů a uzavřením dohody o vypořádání. Právní rozhledy č. 2/1999
3. Vašíček, M., Chobola, T. Nad povahou lhůty pro vypořádání SJM dohodou podle § 150 Obč. Z: Skutečně na to mají bývalí manželé pouze tři roky?. Právní rozhledy č. 9/2002
4. Králíčková, Z. Vypořádání společného jmění manželů a obecná výkladová pravidla a zásady právní. Bulletin advokacie č. 10/2006
5. Hašek, J., Kazda, P. Nevyvratitelná právní domněnka vypořádání BSM. Bulletin advokacie č. 5/2006
6. Kratochvíl, Z. Nevyvratitelná právní domněnka při zániku SJM. Bulletin advokacie č. 10/2006
7. Dvořák, T. Tři poznámky ke třem článkům. Ad notam č. 5/2005
8. Eliáš, K. Legendy o osnově občanského zákoníku. Právní rozhledy č. 17/2007
9. Malenovský, R. K žalobě na splnění závazku náležejícího do SJM, sjednaného jen s jedním z manželů. Právní rozhledy č. 20/2008
10. Pjajčiková, P. K rozhodnutí velkého senátu Nejvyššího soudu ČR aneb důsledné dodržování dělby moci – brána demokracie. Právní rozhledy č. 6/2008
11. Králík, M. Podílové spoluvlastnictví a společné jmění manželů (vybrané otázky vzájemných vztahů). Právní rozhledy č. 21/2008
12. Spáčil, J. Zánik a vypořádání společného jmění manželů. Právo a rodina č. 1/2009

13. Lužná, R. Účinky prohlášení konkursu na společné jmění manželů. Právo a rodina č. 1/2009
14. Kovářová, D. Rodinné právo v připravované rekonstrukci občanského práva. Právo a rodina č. 2 a 3/2008
15. Lužná, R. Vypořádání společného jmění manželů dohodou po právní moci rozvodu manželství. Právo a rodina č. 6/2007
16. Eliáš, K. Čekání na občanský zákoník. Právní rádce č. 5/2007
17. Dvořák, J. Zamyšlení nad právní úpravou společného jmění manželů. Soudní rozhledy č. 12/2007
18. Kovářová, D. Riziková místa společného jmění manželů. Právo a rodina č. 4/2005
19. Spáčil, J., Dvořák, J. Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení. Právní fórum č. 7/2007
20. Vašíček, M., Dvořáček, D. Společné jmění manželů a vypřádání závazků. Právní rozhledy č. 11/2004
21. Podaný, J. K náhradě tzv. investic v rámci vypořádání společného jmění manželů soudem. Právní rozhledy č. 14/2008
22. Králíčková, Z. Smlouvy mezi snoubenci, manžely a rozvedenými manžely. Právo a rodina č. 6 a 7/2004

Judikáty:

1. Rozsudek NS ČR ze dne 26.4.2007, sp. zn. 22 Cdo 2903/2005
2. Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia NS ČR ze dne 12.9.2007, sp. zn. 31 Odo 677/2005
3. R 42/72
4. Rozsudek NS ČR ze dne 19.3.2007, sp. zn. 22 Cdo 2921/2005
5. Rozsudek NS ČR ze dne 26.4.2007, sp. zn. 22 Cdo 2903/2005
6. Rozsudek NS ČR ze dne 30.5.2006, sp. zn. 22 Cdo 2406/2004
7. Usnesení NS ČR ze dne 25.3.1999, sp. zn. 22 Cdo 233/99
8. Rozsudek NS ČR ze dne 31.1.2006, sp. zn. 22 Cdo 3121/2005
9. Rozsudek NS ČR ze dne 14.11.2002, sp. zn. 31 Cdo 2428/2000
10. Rozsudek NS ČR ze dne 30.5.2005, sp. zn. 22 Cdo 1781/2004
11. Rozsudek NS ČR ze dne 31.1.2006, sp. zn. 22 Cdo 103/2005
12. Usnesení NS ČR ze dne 24.1.2006, sp. zn. 30 Cdo 2043/2005

13. Rozsudek NS ČR ze dne 3.10.2006, sp. zn. 22 Cdo 14/2006
14. Rozsudek NS ČR ze dne 31.7.2006, sp. zn. 30 Cdo 2193/2005
15. Rozsudek NS ČR ze dne 14.2.2008, sp. zn. 22 Cdo 3285/2007
16. Rozsudek NS ČR ze dne 2.11.2000, sp. zn. 22 Cdo 1217/99
17. Rozsudek NS ČR ze dne 29.1.1998, sp. zn. 3 Cdon 321/96
18. Rozsudek NS ČR ze dne 7.12.1999, sp. zn. 2 Cdon 2060/97
19. Rozsudek NS ČR ze dne 17.5.05, sp. zn. 22 Cdo 1821/2004
20. Rozsudek NS ČR ze dne 3.9.2002, sp. zn. 22 Cdo 264/2001
21. Rozsudek NS ze dne 2.8.2005, sp. zn. 22 Cdo 2679/2004
22. SZ 74/128
23. SZ 68/226

Právní předpisy:

1. zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
2. zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
3. zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
4. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, JGS 1811/946 idF (Všeobecný občanský zákoník)
5. Ehegesetz, dRGBI 1938 807 (Kundmachung GBlÖ 1938/244) idF (zákon o manželství)

Internetové stránky:

Český statistický úřad:	www.czso.cz
Nejvyšší soud:	www.nsoud.cz
Ministerstvo spravedlnosti (odkaz na stránky):	www.portal.justice.cz www.ipravnik.cz
Server nového občanského zákoníku:	http://obcanskyzakonik.justice.cz
Server rakouského soudnictví:	www.jusline.at
Systém právních informací v Rakousku:	www.ris.bka.gv.at

PŘÍLOHA č. 1

Vybraná ustanovení ABGB

§ 98: „Wirkt ein Ehegatte im Erwerb des anderen mit, so hat er Anspruch auf angemessene Abgeltung seiner Mitwirkung. Die Höhe des Anspruchs richtet sich nach der Art und Dauer der Leistungen; die gesamten Lebensverhältnisse der Ehegatten, besonders auch die gewährten Unterhaltsleistungen, sind angemessen zu berücksichtigen.“

§ 1217: „Ehepakete heissen diejenigen Verträge, welche in Absicht auf die eheliche Verbindung über das Vermögen geschlossen werden, und haben vorzüglich das Heirathsgut; die Widerlage; Morgengabe; die Gütergemeinschaft; Verwaltung und Fruchtnießung des eigenen Vermögens; die Erbfolge, oder die auf den Todesfall bestimmte lebenslange Fruchtnießung des Vermögens, und den Witwengehalt zum Gegenstande.“

§ 1218: „Unter Heiratsgut versteht man dasjenige Vermögen, welches von der Ehegattin, oder für sie von einem Dritten dem Manne zur Erleichterung des mit der ehelichen Gesellschaft verbundenen Aufwandes übergeben oder zugesichert wird.“

§ 1233: „Die eheliche Verbindung allein begründet noch keine Gemeinschaft der Güter zwischen den Eheleuten. Dazu wird ein besonderer Vertrag erfordert, dessen Umfang und rechtliche Form nach den §§ 1177 und 1178 des vorigen Hauptstückes beurtheilet wird.“

§ 1237: „Haben Eheleute über die Verwendung ihres Vermögens keine besondere Uebereinkunft getroffen, so behält jeder Ehegatte sein voriges Eigenthumsrecht, und auf das, was ein jeder Theil während der Ehe erwirbt, und auf was immer für eine Art überkommt, hat der andere keinen Anspruch.“

§ 1266: „Wird die Trennung der Ehe (§§. 115 u. 133) auf Verlangen beyder Ehegatten, ihrer unüberwindlichen Abneigung wegen, verwilliget; so sind die Ehe-Pacte, so weit darüber Vergleich getroffen wird (§. 117), für beyde Theile erloschen. Wird auf die Trennung der Ehe durch Urtheil erkannt, so gebührt dem schuldlosen Ehegatten nicht nur volle Genugthuung, sondern von dem Zeitpuncte der erkannten Trennung alles dasjenige, was ihm in den Ehe-Pacten auf den Fall des Ueberlebens bedungen worden ist. Das Vermögen, worüber eine Gütergemeinschaft bestanden hat, wird wie bey dem Tode getheilt, und das Recht aus einem Erbvertrage bleibt dem Schuldlosen auf den Todesfall vorbehalten. Die gesetzliche Erbfolge (§§. 757 - 759) kann ein getrennter, obgleich schuldloser Ehegatte nicht ansprechen.“

PŘÍLOHA č. 2

Vybraná ustanovení EheG

§ 81: (1) „Wird die Ehe geschieden, aufgehoben oder für nichtig erklärt, so sind das eheliche Gebrauchsvermögen und die ehelichen Ersparnisse unter die Ehegatten aufzuteilen. Bei der Aufteilung sind die Schulden, die mit dem ehelichen Gebrauchsvermögen und den ehelichen Ersparnissen in einem inneren Zusammenhang stehen, in Anschlag zu bringen.“

(2) „Eheliches Gebrauchsvermögen sind die beweglichen oder unbeweglichen körperlichen Sachen, die während aufrechter ehelicher Lebensgemeinschaft dem Gebrauch beider Ehegatten gedient haben; hierzu gehören auch der Hausrat und die Ehewohnung.“

(3) „Eheliche Ersparnisse sind Wertanlagen, gleich welcher Art, die die Ehegatten während aufrechter ehelicher Lebensgemeinschaft angesammelt haben und die ihrer Art nach üblicherweise für eine Verwertung bestimmt sind. „

§ 82: (1) „Der Aufteilung unterliegen nicht Sachen (§ 81), die

1. ein Ehegatte in die Ehe eingebracht, von Todes wegen erworben oder ihm ein Dritter geschenkt hat,
2. dem persönlichen Gebrauch eines Ehegatten allein oder der Ausübung seines Berufes dienen,
3. zu einem Unternehmen gehören oder
4. Anteile an einem Unternehmen sind, außer es handelt sich um bloße Wertanlagen.“

(2) „Die Ehewohnung, die ein Ehegatte in die Ehe eingebracht oder von Todes wegen erworben oder die ihm ein Dritter geschenkt hat, ist in die Aufteilung dann einzubeziehen, wenn der andere Ehegatte auf ihre Weiterbenützung zur Sicherung seiner Lebensbedürfnisse angewiesen ist oder wenn ein gemeinsames Kind an ihrer Weiterbenützung einen berücksichtigungswürdigen Bedarf hat. Gleiches gilt für den Hausrat, wenn der andere Ehegatte auf seine Weiterbenützung zur Sicherung seiner Lebensbedürfnisse angewiesen ist.“

§ 83: (1) „Die Aufteilung ist nach Billigkeit vorzunehmen. Dabei ist besonders auf Gewicht und Umfang des Beitrags jedes Ehegatten zur Anschaffung des ehelichen Gebrauchsvermögens und zur Ansammlung der ehelichen Ersparnisse sowie auf das Wohl der Kinder Bedacht zu nehmen; weiter auf Schulden, die mit dem ehelichen Lebensaufwand zusammenhängen, soweit sie nicht ohnedies nach § 81 in Anschlag zu bringen sind.“

(2) „Als Beitrag sind auch die Leistung des Unterhalts, die Mitwirkung im Erwerb, soweit sie nicht anders abgegolten worden ist, die Führung des gemeinsamen Haushalts,

die Pflege und Erziehung gemeinsamer Kinder und jeder sonstige eheliche Beistand zu werten.“

§ 84: „Die Aufteilung soll so vorgenommen werden, daß sich die Lebensbereiche der geschiedenen Ehegatten künftig möglichst wenig berühren.“

§ 85: „Soweit sich die Ehegatten über die Aufteilung ehelichen Gebrauchsvermögens und ehelicher Ersparnisse nicht einigen, hat hierüber auf Antrag das Gericht zu entscheiden.“

§ 91: (1) „Hat ein Ehegatte ohne ausdrückliche oder stillschweigende Zustimmung des anderen frühestens zwei Jahre vor Einbringung der Klage auf Scheidung, Aufhebung oder Nichtigerklärung der Ehe oder, wenn die eheliche Lebensgemeinschaft vor Einbringung der Klage aufgehoben worden ist, frühestens zwei Jahre vor dieser Aufhebung eheliches Gebrauchsvermögen oder eheliche Ersparnisse in einer Weise verringert, die der Gestaltung der Lebensverhältnisse der Ehegatten während der ehelichen Lebensgemeinschaft widerspricht, so ist der Wert des Fehlenden in die Aufteilung einzubeziehen.“

(2) „Wurde eheliches Gebrauchsvermögen oder wurden eheliche Ersparnisse in ein Unternehmen, an dem einem oder beiden Ehegatten ein Anteil zusteht, eingebracht oder für ein solches Unternehmen sonst verwendet, so ist der Wert des Eingebachten oder Verwendeten in die Aufteilung einzubeziehen. Bei der Aufteilung ist jedoch zu berücksichtigen, inwieweit jedem Ehegatten durch die Einbringung oder Verwendung Vorteile entstanden sind und inwieweit die eingebrachten oder verwendeten ehelichen Ersparnisse aus den Gewinnen des Unternehmens stammten. Der Bestand des Unternehmens darf durch die Aufteilung nicht gefährdet werden.“

§ 92: „Bezüglich der im § 81 Abs. 1 und im § 83 Abs. 1 genannten Schulden kann das Gericht bestimmen, welcher Ehegatte im Innenverhältnis zu ihrer Zahlung verpflichtet ist.“

§ 98: (1) „Entscheidet das Gericht (§ 92) oder vereinbaren die Ehegatten (§ 97 Abs. 2, gegebenenfalls § 55a Abs. 2), wer von beiden im Innenverhältnis zur Zahlung von Kreditverbindlichkeiten, für die beide haften, verpflichtet ist, so hat das Gericht auf Antrag mit Wirkung für den Gläubiger auszusprechen, daß derjenige Ehegatte, der im Innenverhältnis zur Zahlung verpflichtet ist, Hauptschuldner, der andere Ausfallsbürge wird. Dieser Antrag muß in der Frist nach § 95 gestellt werden.“

The divorce in the view of property matrimonial relations – comparison of Czech and Austrian legal order

Resumé:

In diesem Werk befaße ich mich mit den Folgen der Ehescheidung aus der Sicht der Vermögensbeziehungen. Ich vergleiche zwei Rechtsordnungen, und zwar tschechische und österreichische, deren Rechtsregelungen in diesem Gebiet sehr unterschiedlich sind. Da die Vermögensbeziehungen zwischen den Ehegatten bei und nach der Scheidung in den während der Ehe bereits bestehenden Beziehungen quellen, berücksichtige ich auch diese. Daneben nehme ich Rücksicht ebenfalls auf die Ehescheidung.

Das Grundthema dieser Arbeit ist also das Ehegüterrecht und dazu gehörende Fragen, die mit diesem Rechtsgebiet im Zusammenhang stehen.

Im ersten Teil verarbeite ich das tschechische Ehegüterrecht und seine Änderungen nach der Scheidung, im zweiten Teil den österreichischen ehelichen Güterstand und die Folgen der Scheidung in diesem Bereich, und im dritten Teil stelle ich den Grundriss beider Rechtsregelungen und ihre wesentliche Unterschiede fest. Da die Ehescheidung wichtige Auswirkungen auch im Bereich des Unterhalts und des Wohnungsrechts hat, bemerke ich ebenfalls diese Konsequenzen, jedoch nur am Rande, weil detaillierte Bearbeitung dieser Fragen den Rahmen meiner Arbeit überschreitet.

Der tschechische Gesetzgeber arbeitet seit acht Jahren an der Rekodifikation des bürgerlichen Gesetzbuches. Die Notwendigkeit des neuen Kodexen bürgerlichen Rechts ist evident, soweit das tschechische gegenwärtige bürgerliche Recht noch von der totalitären Gesetzgebung ausgeht. Die vorbereitet werdende Rekodifikation lehnt sich schon an heutige Gemeinschaftsbedürfnisse und sucht die Inspiration vor allem im österreichischen Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch.

Klíčová slova:

Manželské majtkové právo / matrimonial law of property

Vypořádání SJM / property settlement